

Asutawa Kogu

5. istungjärk. **Protokoll nr. 160 (6)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 21. oktoobril
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 84 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: töö- ja hoolekandeminister **A. Bachman**, kohtuminister **J. Jaakson**, välisminister **A. Birk** ja toitlusminister **J. Kriisa**.

P ä e w a k o r d:

1. Asutawa Kogu nimele antawate palwete läbiwaatamise komisjoni ettepanekud:

a) a r m u a n d a:

1) Madis Madise p. Üürike'sele, 2) Jüri Karotam'ile, 3) Friedrich Joosepi p. Kaardimets'ale, 4) Mihail Dubinin'ile.

b) K a r i s t u s t k e r g e n d a d a:

1) Anna Mardi t. Lunt'ile, 2) Aleksander Jalg'ile, 3) August Kriisk'ile, 4) August Jüri p. Sepp'ale, 5) Dawid Jaani p. Martinson'ile, 6) Jaan Keedus'ele, 7) Mihkel Tönsing'ile, 8) August Mihkli p. Tugedam'ile, 9) Jakob Juhani p. Wend'ile, 10) Arnold Jakobi p. Pihlak'ile, 11) Olga Sergejew'ale, 12) Maria Peetri t. Slobkina'le.

2. Seaduseelnõu maakonnanõukogude walimisseaduse muutmise ja täiendamise kohta — II lugemisel.

3. Akl.-te H. Kruus'i, J. Kärner'i, A. Oinas'e ja A. Ostra süüdistusasja läbiwaatamise komisjoni ettepanek akl.-te A. Oinas'e ja A. Ostra wastutusele wõt—mise asjus.

4. Wabariigi Walitsuse ettepanek akl. E. Jonas'e kohtuwõimude kätte wäljandmise asjus.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimise peale Helsingi konsuli Schwalbe asjus.

6. Seaduseelnõu riiklikude tööstus- ja kaubandusettewõtete põhimääruste kohta — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Westholm**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**, pärast sekretäär **H. Martna**.

1. P ä e w a k o r r a J u h a t a j a **J. Westholm**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on Asutawa Kogu liikmetele kätte saadetud. Juhatusel on tulnud ettepanek Wabariigi Walitsuse poolt wälida uued Riigikohtu liikmed. See ettepanek on tulnud Riigikohtu esimehe poolt kohtuministeeriumi kaudu. See oleks esimene päewakorra-punkt.

H. Nurk (sd.): Panen ette päewakorda üles wõtta komisjonide täiendamise walimised.

Juhataja **J. Westholm**: Ettepanek on tehtud päewakorda wõtta veel komisjonide täiendamise walimised. (Häälletatakse.) Nähtawa enamusel on ettepanek wastu wõetud.

2. Wabariigi W a l i t s u s e t e a d a n d m i n e t a g a s i a s t u m i s e k o h t a. Enne kui meie päewakorra juurde üle läheme, on Asutawa Kogu juhatusel Asutawale Kogule ette kanda kiri, mis adresseeritud on Asutawa Kogu esimehele ja mis on Wabariigi Walitsuse poolt sisse antud pärast wiimast koosolekut. Palun sekretääri ette kanda.

S e k r e t ä ä r **H. Raudsepp** (loeb): „Asutawa Kogu esimehele. Wabadusewõitluse raskemal silmapilgul andis seadusandliku wõimuga ajutine walitsus pühliku lubaduse, et kodanikud, kes wõitluses Eesti iseseiswuse eest iseäralikku wahwust wäerinnal üles näitawad, peawad autasuks maad saama.

Selle rahwusliku kohuse täitmiseks on Wabariigi Walitsuse poolt 1.202 sõjameest maa saamiseks senni nimekirja wõetud, kellele maad normaaltalu suuruses pidi tasuta wälja antama. Maa on osalt juba kätte antud, osalt pidi maa autasusaajatele kätte antama käesolewa hooaja kestel. Autasusaajate nimekirja täiendatakse veel järjest uute nimede poolest. Kõigile autasusaajatele pidi maa

hiljemalt 1-seks maiks 1921. a. kätte antama. Ühtlasi on Wabariigi Walitsus riiklikkudel kaalumistel otsustanud 44 kõrgemale sõjawäelasele, nende hulgas ka lahingus langenute perekondadele, autasuks maad üle normaaltalu määra anda kogusummas kunni 2.150 hektari.

Otsus kõrgematele sõjawäelastele autasuks maad enam kui normaaltasu suuruses anda, oli juba endise Wabariigi Walitsuse poolt, kust Asutawa Kogu kõigi enamusrühmade esitajad osa wõtsid, wastu wõetud. Asutawa Kogu poolt oli sarnane autasu andmine kõrgematele sõjawäelastele üksiku juhtumise puhul põhimõttelikult heaks kiidetud, ilma et seejuures mingit seadusandlikku akti wõi eriseadust oleks nõutud.

Asutawa Kogu koosolekul 8. oktoobril s. a. wõttis aga Asutawa Kogu enamus Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmade arupärimiste puhul, Wabariigi Walitsuse esitajate kindlastest wastuseletustest hoolimata, motiweeritud ülemineku-wormeli wastu, milles seletatakse, et maa-andmine kõrgematele sõjawäelastele Wabariigi Walitsuse poolt kawatsetud määral ilma eriseaduseta wõimatu on.

Sellega ei ole mitte ainult Wabariigi Walitsuse otsus, kõrgematele sõjawäelastele maa-andmise asjus, tühjaks tehtud, waid ühtlasi on seega Wabariigi Walitsusele umbusaldust awaldatud, mis Walitsuse töö wõimatuks teeb.

Seda kõike arwesse wõttes on Wabariigi Walitsus Asutawa Kogu koosolekul 8. oktoobril s. a. seletanud, et tema tagasi astub.

Seda oma seletust weel kirjalikult kinnitades, palub Wabariigi Walitsus Teid samme astuda, et ajawiitmata walitsus kokku astuks, kellele walitsus asjaajamise üle wõiks anda, sest wabariigi praegune seisukord nõuab tungiwalt, et walitsuswõim oma eneseawalduses mitte seisatama ei jääks.

Wabariigi Walitsuse nimel: J. Tõnisson — peaminister, ministrid J. Jaakson, A. Bürger, T. Wares, F. Sauer, A. Bachman, A. Kerem, A. Tõnisson, K. Einbund, J. Kriisa, A. Birk.“

Juhataja J. Westholm: Pärast selle kirja saamist on Asutawa Kogu esimees tarwilikke samme hakanud astuma

uue walitsuse moodustamiseks. Soowitakse walitsuse teadaande kohta sõna wõtta?

J. Järwe (rhw.): Teen ettepaneku waheaeg määrata.

Juhataja J. Westholm: Kas tehakse ettepanekut waheaja pikkuse kohta? (J. Järwe, rhw.: 15 minutit.) Ettepanek on tehtud waheaeg määrata. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on ettepanek wastu wõetud. Kes on selle poolt, et waheaeg 15 minutit määrata? (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on ettepanek wastu wõetud. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 5.55 min.

Koosolek jätkub pärast waheaega kell 6.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees J. Westholm.

Sekretääri kohal abisekretäär H. Raudsepp.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsus on oma seletuse Asutawa Kogu esimehele saatnud selles teadmises, et tema oma sammu tehes peab rahwaesitusele lähemalt seletama walitsuse seisukohta. Kaks asja on, mis pärast walitsus on sunnitud olnud oma tagasiastumisest teatama. Esiteks on see tähtis, et Wabariigi Walitsuse otsus on Asutawa Kogu ülemineku-wormeli läbi tühjaks tunnistatud. Selle otsuse täidesaatmise kohta wõib kahel arwamisel olla, aga walitsus on, nagu ta oma seletuses arupärimise puhul on kinnitanud, selles arwamises, et see temale tähtis on riiklikust seisukohast, et Asutawa Kogu tema otsuse on tühjaks tunnistanud. See otsuse ümberlukkamine ei ole mitte tühine, waid sellel on walitsuse seisukohalt oluline tähtsus. Teiselt poolt on awalikuks tulnud, et walitsusele on ette heidetud seadusewastast tegurwiisi. Üksikute rühmade esitajad on ette toonud, et walitsus ise seaduse kaitsjana on seadust rikkunud. Walitsus ei ole mitte selles tundmises olnud, et ta otsuse tegemise juures seadust rikub. Walitsuse seletuses on selle peale rõhku pandud, et juba eelmise walitsuse ajal kõrgematele sõjawäelastele oli otsustatud maad anda. Sellest walitsusest wõtsid sel korral enamuserakondade esitajad osa. Niipalju kui walitsusele teada, ei ole maa-andmise

küsimuses sõjawäelastele üksikud rühmad mitte vastu olnud. Kui aga sellegi peale vaatamata Asutaw Kogu oma ülemineku-wormeliga kinnitanud on, et walitsuse teguwiis on seaduswastane ja on umbusaldust äratanud, siis on sellega näidatud, et walitsusel ei ole mitte võimalik rahwaesituse enamuse peale toetada, ja see on walitsusele otsustandew. Kui meie tahame, et walitsuswõim ennast maksma paneb, siis peab temal küllalt mõjuwõimu olema. Wäliste sundabinõude abil meie walitseda ei saa. Meie parlamentlikus korras ei ole walitsusel mitte muud alust, kui rahwaesituse usaldus. Kui ta tahab walitseda, siis peab temal see tunne olema, et tema taga seisab rahwa tahtmine. Puudub temal aga see, siis ei wõi tema mitte julgelt töötada. See oleks ainult päewade igamine. Walitsuse tagasiastumine ei olnud mitte mee-leawalduseks Asutawa Kogu otsuse vastu, waid see sündis selles teadmises, et kui walitsus tegewuses on, siis peaks tal võimalik olema täiest südamest ja täiest jõust töötada, ja peab temal võimalik olema ennast toetada selle juures niisuguse aluspinna peale, mis meie riiklikus elus kõige kindlam on, see on rahwa tahtmine. Selles teadmises oleme meie Asutawa Kogu esimehele oma kirja saatnud, et oma teguwiisi motiive iseäralikult rõhutada. Meie oleme selle juures just rõhku selle peale pannud, et meile u m b u s a l d u s t on awaldatud, ja ei ole teisiti saanud, kui oleme pidanud lah-kuma. Ajakirjanduses on öeldud, et see ülearune on, ja walitsus kergemeelselt on walitsuse kriisi sünnitanud, aga kui lähemalt järele mõeldakse, siis ei saa seda etteheidet mitte teha. Kuudas kõneallolewat küsimust, see on kõrgematele sõjawäelastele maa-andmise küsimust seletada, see on eriküsimus. Seda küsimust võib ühel kui teisel teel lahendada. Kui Asutawa Kogu ülemineku-wormelis nõutakse, et see seadusandlikul teel peaks tehtama, siis ei oleks mitte raske olnud sellest küsimusest üle saada. Otsustawa tähendusega oli see, et walitsus kõigest sellest, mis ülemineku-wormeli tekstist vastu paistis, välja pidi lugema rühmade esitajate umbusalduse. Selles teadmises on walitsus tagasi astunud. Rõhutan, et tema mitte kuidagi wiisi ei ole uisapäisa talitanud. Walitsus paneb selle peale rõhku, nagu juba kirjas on öeldud, et walitsuse kriis võimalikult rutem saaks lahendatud, sellepärast rõhutan mina walit-

suse nimel, et kriisi lahendamiseks peab rutuliselt samme astutama.

3. Läbirääkimised N. Kann (krst.): Wabariigi Walit- suse seletuste kohta.

Härra peaministri seletust ära kuulates leian mina, et kõik see praegune walitsuse kriis üks lihtne arusaamatus on. Läänud korral oli sotsiaaldemokraatide poolt ette pandud, et ülematele sõjawäelastele maa-andmise küsimus seadusandlikul teel õiendataks, kuid sel korral ei saanud nähtawasti walitsus õieti aru ja pidas seda enese kohta umbusalduse awaldamiseks. Kuna aga sotsiaaldemokraatlik rühm pärast ise seletas, et mingisugust umbusaldust ei ole olnud; ainult tööerakond asus teisele seisukohale. Ma arwan sellepärast, et ei oleks praegu mingisugust põhjust olemat walitsuse kriisi weel pikendada, sellepärast panen kristliku rahwaerakonna nimel järgmise ülemineku-wormeli ette: „Wabariigi Walitsuse teadaannet tagasiastumise kohta ära kuulates seletab Asutaw Kogu, et Wabariigi Walitsuse arwamine, nagu oleks Asutaw Kogu oma wiimasel koosolekul wastuwõetud ülemineku-wormeliga Wabariigi Walitsusele umbusaldust awaldanud, põhjendatud ei ole. Asutaw Kogu on ainult nõudnud, et maa-andmise küsimus kõrgematele sõjawäelastele lahendataks seadusandlikul teel. Seda walitsusele seletades läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

K. Ast (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Seisukord on, nagu näete, selge. Läänud koosolekul ülemineku-wormelit ette pannes, oli meie rühmal kindel eesmärk ainult tühjaks tunnistada seda walitsuse määrust, mis käis 44 kõrgemale sõjawäelasele maa-andmise kohta. See ettepanek wõeti vastu, ja walitsus oleks wõinud hinnata seda ülemineku-wormelit nii wõi teisiti. Walitsus oleks wõinud asuda samale seisukohale, millele asus Asutawa Kogu enamus, ja tunnistada, et see samm tema poolt heatahtlikult astutud oli, kuid Asutawa Kogu heakskiitmist mitte ei leidnud. Asutawa Kogu arwates ei olnud see mitte seaduslik samm ja sellepärast oleks wõinud weel, see on esimene võimalus, leppida sellega, et määrus tühjaks on tunnistatud, ja käia seda teed, mis siis juba mõned kõnelejad tähendasid, nimelt anda sõjawäelastele maa-andmise asi Asutawale Kogule sea-

dusandlikul teel otsustamiseks. Walitsus on aga wõimalikuks ja tarwilikuks arwanud teise seisukoha wõtta ülemineku-wormeli kohta. Nimelt loeb walitsus wastuwõetud ülemineku-wormeli kirjas, mis on adresseeritud Asutawa Kogu esimehe nime peale, enese kohta umbusalduse awaldamiseks. Selles kirjas ütleb härra peaminister, et Asutaw Kogu oma ülemineku-wormeliga mitte ainult walitsuse otsuse 44 kõrgemale sõjawäelasele maa-andmise asjus tühjaks pole tunnistanud, waid et selle ülemineku-wormeliga on walitsusele umbusaldust awaldatud. Walitsusel on täielik õigus seda niiviisi hinnata, ja ma ütlen, et seisukoht on sellepärast selge. Sotsiaaldemokraatlik rühm paneb järgmise ülemineku-wormeli ette: „Ära kuulates peaministri teadaannet Asutawa Kogu esimehele Wabariigi Walitsuse tagasiastumise kohta, wolitab Asutaw Kogu walitsust oma praeguses koosseisus edasi töötama kunni uus walitsus luuakse, ja läheb päewakorras edasi.“

Wõib olla öeldakse, et sarnast ülemineku-wormelit tarwis ei ole, et Asutaw Kogu wolitab Wabariigi Walitsust praeguses koosseisus edasi töötama ja et see wast endastmõistetaw on, et praegune walitsus mitte enne oma kohusetäitmist maha ei wõi panna, kui uus walitsus walitud on. See wõib olla juriidiliselt väga selge seletus, kuid asjal on weel teine külg. See teine külg on tingitud igapäewase elu arusaamisest ja wõib öelda arusaamatusest. Kui meie walitsusekriis normaal kombel areneks, nii nagu meie oleme harjunud tähele panema teistes maades, siis oleks see arusaadaw. Kui meil selle asemel, et 2-nädalasi wiiwitusi pidada, uus walitsus wõimalikult ruttu konstrueeritaks ja ametisse seatakse, siis on ju selge, et sarnaseid iseäralikke kinnitusi rahwaesituse poolt tarwis ei oleks. Meil aga, nagu näete, läheb asi hoopis teist moodi. Oleme üle nädala juba oodanud ja sellest hoolimata, et Asutawa Kogu esimees, — nagu ta wanematekogus seletas, ja nagu härra abiesimees täna Asutawa Kogu liikmetele seletas, — kõik tarwilikud sammud on astunud, ei ole asi tuntawalt edasi nihkunud ja tagajärgi andnud, mida meie siin juba hinnata wõiksime.

Arwesse wõttes mitmeid asjaolusid, mis tuttawaks on saanud laiemale publikumile kui ka Asutawa Kogu liikmetele ajakirjanduse kaudu, on meil põhjust karta, et ka wast lähemal nädalal, wõi,

wõib olla, ka lähematel nädalatel ei suudeta walitsusekriisi lahendada. Sarnane pikk wiiwitamine aga sünnitab kahtlemata meie riigi kodanikkude keskel väga halba mõju, tekib imelik tundmus: walitsus on tagasi astunud, aga töötab siiski edasi. Wõidakse küsida, missuguste wolituste põhjal, mispärast sarnane ebaloomulik nähtus. Et ära kaotada sarnast tunnet, arwame meie, et Asutaw Kogu peaks sennist walitsust wolitama edasitöötamiseks, kunni uus walitsus moodustatakse. Sellel sammul oleks wääriline tähtsus meie oma riigis kui ka väljaspool piire.

Mis aga puutub kristliku rahwaerakondlase härra Kann'i ettepanekusse, siis ei saa meie sellest aru ja ei wõi mingil kombel seda ettepanekut toetada. Meie ei saa mitte aru, kuidas Asutaw Kogu wõib hinnata tagant järele oma eelmist otsust. Meie oleksime aru saanud, kui härra Kann ettepaneku oleks teinud läinudkordset hääletamist rewideerimise alla wõtta, seda ülemineku-wormelit tühjaks tunnistada, aga seletada, et Asutaw Kogu umbusaldust ei ole awaldanud, on täiesti kohatu ja arusaamatu, sest seda ei saa kuidagi niiviisi seletada ja Asutaw Kogu ei saa ise otsustada, kas walitsusele on umbusaldust awaldatud, waid walitsus on ise seletanud, et temale on seda tehtud. Ma pean otsekohe seletama, et sotsiaaldemokraatlik rühm oma ülemineku-wormeliga ei ajanud taga walitsuse kukutamise sihte. Meie ülemineku-wormel, nagu ta ette oli pandud, ei sisalda mitte umbusalduse awaldamist walitsusele, kui aga walitsus teisel seisukohal asub, siis wõib ta sellest ülemineku-wormelist omale umbusalduse awaldamist wälja lugeda ja seda on ta ka teinud. Ma ei saa kuidagi aru, kuidas wõiksime meie walitsusele selgeks teha, kui ka Asutaw Kogu seda soowiks ja oma seisukohale ikkagi kindlaks jääb, et walitsusele umbusaldust awaldatud ei ole. Seda peab walitsus otsustama, seda peab walitsus hindama, mitte aga meie. Sarnase platoonilise seletusega ei saa siin midagi ära öelda ja ma ei saa aru, miks sarnane ettepanek tehti. Peale selle on meile täiesti arusaamatu ja üleaarune härra peaministri seletus, mis ta on saatnud Asutawa Kogu esimehele umbes 1200, täpipealset arwu ei mäleta, sõjawäelasele maa-andmise asjus. Asutawas Kogus ei ole mitte ühtegi rühma minu teades, kes eitaks seda seisukohta, et sõjawäelastele, kes tegelikult wabadussõjast osa wõtnud, õigus on maad

anda esimeses järgus. See on seaduse poolt sanktsioneeritud, ja kui läinud korral jutt oli sõjawäelaste maaga warustamise asjast, siis ei olnud mitte juttu 1200 sõdurile maa-andmise asjus, vaid ainult sellest oli jutt, et 44 kõrgemale sõdurile maa-andmine üle selle normi, mida maa-seadus lubab, on seadusvastane samm. Täna toonitas härra peaminister, et Wabariigi Walitsusel kõlblik õigus oli niisugust sammu astuda, sest juba eelmine walitsus, milles kolme rühma esitajad olid, olewat põhimõttelikult otsustanud kõrgematele sõjawäelastele maad anda rohkem, kui see maaseaduses ette nähtud on. Kahjuks ei ole mina selles informeeritud ja ei tea, kas endine Wabariigi Walitsus sarnast otsust on teinud. Igatahes pean mina siin tähendama ja kõige kindlamal kujul seletama, et sotsiaaldemokraatlikus rühmas seda küsimust arutatud ei ole. Kõrgematele sõjawäelastele maa-andmise küsimus oli küll omal ajal kõne all, nimelt ülemjuhataja instituudi ärakaotamise ajal, kui kõne all oli küsimus, et ülemjuhataja wõimupiir üle kantaks sõjaminstri peale, siis oli küll jutt kõrgematele sõjawäelastele autasu andmisest, kuid ka selles küsimuses lõpulikku seisukohta wõetud ei olnud. Seisukoht oli wõetud ainult Wabariigi Walitsuse poolt, kuid ka siis ei olnud juttu kõrgematele sõjawäelastele maaga tasuandmise asjast ja liiatigi weel üle normi. Jutt oli mingist teisest autasust ja wõib olla, et meie tole seisukohaga päri oleksime olnud, kui see seisukoht oleks Asutawas Kogus kindlamal kujul ette pandud ja seda wõimalik oleks olnud kindlamal kujul arwustusele wõtta, ma ütlen ka siin „wõib olla“, sest kindlat seisukohta ma öelda ei tea. Kõrgemate sõjawäelaste maaga warutamise küsimus tõusis meie teada küll esimest korda päewakorrale, kui Wabariigi Walitsus sellekohase määruse wälja oli andnud. Wõib olla, et tõesti Wabariigi Walitsuse liikmed omawahel olid aru pidanud ja wõib olla, et seal ka mingisugusele wastastikusele arusaamisele on jõutud, kuid igatahes arwan mina, et sel juhtumisel mingisugust konkreetset otsust maa-andmise asjus ei tehtud, waid et see küsimus ainult siis üles tõusis, kui arutamisel oli — missugusel teel kõrgematele sõjawäelastele tasu anda. Wõib olla, et need ministrid, kes meie fraktsiooni poolt olid walitsusse saadetud, põhimõttelikult wast nõus olid, et kõrgematele sõjawäelastele maad anda tahetakse, kuid

igatahes usun mina kindlasti, et nemad sest küsimusest nii on aru saanud, et Asutawale Kogule wõimalus antakse omakord seda küsimust läbi kaaluda ja siis ka otsustada, kuid meie fraktsioon sarnast informatsiooni saanud ei ole.

Peaminister **J. Tõnisson**: Akl. Ast paneb peasjalikult rõhku selle peale, et ei ole weel üksikutes rühmades seda küsimust arutatud. Seda ei tea mina mitte ja pole ka sellest rääkinud. Mina ütlesin, et walitsusel oli põhjust arwata, et üksikud rühmad küllalt informeeritud olid sellest küsimusest, ja just need rühmad, kust esitajad olid eelmises Wabariigi Walitsuses, sest et seal ei ole mitte ainult üldiselt kõneldud sellest, et waneematele sõjameestele rohkem kui normaalmaad tuleb anda, waid seal oli isegi nimekiri arutamisel, kellele tuleks maad anda. Oli ka jutt sellest, kui palju anda. Sisulikult oli seal otsus tehtud, muudkui arwamised läksid lahku üksikute meeste kategooriatesse jagamise asjus, nimelt: kas just need ja need peaksid niipalju saama. Seal tehti siis sõjaminstri ülesandeks nimekiri kokku seada maasaajate sõjameeste üle, et seda siis põllutööministeeriumile maa-andmise küsimuse lahendamiseks ette panna. Kuid sellest ei kõneldud mitte, et see asi weel Asutawa Kogu ette peab tulema. Sellest põlnud sugugi juttu. Arwati ju, et see maaseaduse elluwõimise küsimuse juures täiesti läbiwiidaw on. Kui akl. Ast siin ütleb, nagu oleks täitsa ilmaasjata 1200 sõdurile maa-andmise küsimus siin ette toodud, siis juhin ma tähelpanu selle peale, et siin ei saa juttu olla sellest, et meie sõduritele esimeses järjekorras maad anname, waid see on autasu andmine neile meestele, kes wahwust üles näidanud. Maa antakse neile eluaegseks tasuta tarwitamiseks ja see on hoopis teine asi, kui maa-andmine esimeses järjekorras sõduritele. Maad antakse wahwamatele sõduritele, kes wabadusristi on saanud ja kes eriti sõjawäe ülemuse poolt autasu saamiseks ette on pandud. Selle kahesuguse maa-andmise wahel on selge paralleel olemas. Wahet teeb siin maasuurus ja tasuta tarwõtamine teatud isiku eluaja wältusel. On selle üle weel waieldud, kas ainult 1200 meest selles nimekirjas wõib olla. Selle kohta wõin öelda, et sõjaminstreeriumis ülesseatud nimekirjas weel 500 sõjameest on, kes ka tasuta maad saama peawad normaaltalu suuruses eluaegseks tarwitamiseks autasuks.

Oli arutamisel küsimus, kas wõib rohkem anda maad wahwamatele sõjameestele eluaegseks tarwitamiseks, kui just normaaltalu suurus. Oli palju sundiwaid põhjusi, et Wabariigi Walitsus mitte selle maaseaduse kirjatähe juurde peatama ei jäänud. On ju arusaadaw, et riiklikuks tarwitamiseks olewast maast mõne aja peale teatawa osa wõib ära anda, et seda pärast jälle uuesti endisel moel kasutada. Edasi kõneles akl. Ast sellest, mis ülemineku-wormel on pidanud tähendama ja mis ta õieti on tähendanud. Seal pole olnud mingisugust umbusaldust, küll on aga sellest Wabariigi Walitsus ise umbusalduse wälja lugenud. Parlamentide ajaloost teame aga, et sarnastest asjadest walitsus täiesti umbusaldust näha wõib. (K. Ast, sd.: See wabadus on tal täiesti!) Kui teie wõtate parlamendi ajaloo, siis näete, et walitsus sagedasti ühest wõi teisest asjast usalduseküsimuse teeb ja parlament wõib sellest umbusalduse küsimuse teha, nõnda et walitsus sellest pärast umbusaldust järeldab. See on ometi wõimatu seisukoht, kui parlament ütleb, et tema ei ole umbusaldust tahtnud awaldada ja walitsus sellest ometi umbusalduse wälja loeb. Siin ütleb sotsiaaldemokraatide esitaja: Kui teie arwate, et meie umbusaldust oleme awaldanud, siis ei ole midagi teha, siis oleme umbusaldust awaldanud. Missugune loogika see on, sellest ma aru ei saa. Nüüd tagant järele tahetakse Wabariigi Walitsusele selgeks teha, et ta weel asju ajada tohib kunni uue walitsuse loomiseni. Walitsusel on siis usaldust, kui Asutaw Kogu walitsemise temale ülesandeks teeb. Ma tänan selle usalduse eest. Teie arwate, et sellega kriisi lahendada wõite, mina ütlen aga, teie süwendate teda. Praegu tuleb teateid meie saadikute poolt Londonist, Poolamaalt ja Helsingist, kui halwasti praegune kindlusetu walitsuse kord — sagedad kriisid — meie wälispoliitika peale mõjuwad. Teie katsute sellest üle saada, öeldes: Teie tahtsite meie otsusest umbusaldust wälja lugeda, ja et teie seda umbusaldust wälja lugenud olete, siis jääb see umbusaldus maksma, kuid teie tohite nüüd asju edasi ajada kunni uue walitsuse moodustamiseni. Ma ei saa aru, kuidas teie sellega kriisi halwawat mõju tahate wähendada, kui walitsusele ülesandeks teete edasi funktsioneerida, kunni kriisi lahendamiseni, milleni teie arwates aega weel 2—3 nädalat. (W a h e l h ü ü e

p a h e m a l t p o o l t : K e l l e s ü ü s e e o n ?) J a h w a a d a k e , o l e k s i t e t e i s e d a k o h e k ü s i n u d , s i i s o l e k s i t e w ö i n u d t e i e õ i e t i k ö n e l e d a , a g a s e e s u g u n e m ä n g i m i n e u m b u s a l d u s e a w a l d a m i s e g a , — õ i e t i t ä h e n d a b s e e , e t u m b u s a l d u s p u u w i l l a d e s s e o n m ä h i t u d , n i i e t o t s e k o h e ö e l d a e i s a a , e t s e e j u s t u m b u s a l d u s o n , j a e t t e i e s i i s , k u i t a r w i s o n , ö e l d a w ö i k s i t e , s e e e i o l e u m b u s a l d u s , — s e e m ä n g i m i n e o n ä ä r m i s e l t h ä d a o h t l i k m e i e r i i k l u s e l e . N i i s u g u s e l j u h t u m i s e l o n w a l i t s u s õ i e t i t e i n u d , k u i t a o m a w o l i t u s e d m a h a p a n i . W ä l j a s p o o l e t e i e d e m o n s t r e e r i t e : w a a d a k e , m i s s u g u s e d m e h e d m e i e n ü ü d o l i m e ; k ü l l ü t l e s i m e a g a k ö w a s t i ! W a l i t s u s e l e a g a ü t l e t e : m i k s t e i e s e d a s i i s n ö n d a s ü d a m e s s e w ö t s i t e , o l e k s i t e w ö i n u d i k k a e d a s i w a l i t s e d a . W a l i t s u s o l e k s e d a s i p ü s i n u d , ü k s k ö i k m i s s u g u s t e l o l u d e l , a g a t e i e w ö l l a a l t l ä b i k ä i m a h a k a t a , — s e d a m i t t e ! T e i e o l e t e u m b u s a l d u s t a w a l d a n u d j a i m e s t a t e n ü ü d , e t w a l i t s u s ä r a o n l ä i n u d . T e i e p a r a s t a t e , k e s k ä s k i s k r i i s i t e h a ! M e i l o n a g a p a r e m a r u s a a m i n e w a l i t s u s w ö i m u s t . T e m a s a a b o l l a w ö i m i t t e o l l a . K u i t e i e t ö e s t i p a r l a m e n t l i k u r e s h i i m i p o o l t o l e t e , s i i s e i j ä ä t e i l k a h t e w a l i d a , — t e i l o n , k a s w a l i t s u s , k e s r a h w a e s i t u s e u s a l d u s e g a w a r u s t a t u d , w ö i p o l e g i w a l i t s u s t . O l e t e t e i e s e l l e s a r w a m i s e s , e t t e i l õ i g u s ö e l d a — m i n g e , s i i s o n k a w a l i t s u s l ä i n u d , j a m e i e i p a l u t e i d w a l i t s u s e l e u s a l d u s t a w a l d a d a , k u i t e i l s e d a u s a l d u s t e i o l e . M e i e o l e m e o m a k o h u s e t ä i t m i s e j u u r e s , k u i d t e i e k ä i t e m a a d m ö ö d a ü m b e r , t e e t e k i h u t u s t ö ö d j a w e n i t a t e k r i i s i n ä d a l a t e k a u p a . M i s t ö ö o n s e e s i i s ? M i s s u g u n e k o h u s s e e o n , k u i s a n ä e d , m i s t e h a o n , a g a s a e i s a a t e h a — s i n a o l e d h a l w a t u d . S e e o n r i i g i a s i , m i l l e s t m e i e k ö n e l e m e , s e e o n , m i s k a n n a t a b . (J . T e m a n t , m a a l . : K a s t e i e s i i a m a a l e k a h a l w a t u d o l i t e ?) H a l w a t u d ? M i n a w ö i ? (J . T e m a n t , m a a l . : M i t t e i s i k l i k u l t , a g a w a l i t s u s .) W a l i t s u s o n k r i i s i s t s a a d i k j u b a k a k s n ä d a l a t h a l w a t u d . S i i s t e i e w ö i t e a r w a t a , e t s e e n ä r w i m a s s a a s h m i t t e h e a e i o l e w a l i t s u s w ö i m u l e , w a i d t a o n t e m a l e p ä r i s e l u k a r d e t a w . K u i t e i e w a a t a t e m e i e r i i g i m a j a n d u s e p e a l e w ö i w ä l i s p o l i i t i l i s e s e i s u k o h a p e a l e , s i i s m ö j u b s e e h a l w a s t i . P ä r a s t t u l e w a d s e l g e d a n d m e d j a s e a l w ö i n ö e l d a , e t k ö i g e p a r e m a d l o o t u s e d p ü h i t i m a h a . Ö e l d a k s e : E e s t i s e i o l e w e e l k i n d l a t w a l i t s u s t . J a m a ü t l e n , e t s e e r ü h m a d e m ä n g l ä h e b m e i l p a l j u k a l l i m a k s m a k s m a . K u i t e i e

tagantjärele kohut hakkate mõistma, siis waadake, kes süüdi on. Kui meie rühm süüdi on, küll ta siis wastutab. Ma wõin öelda, et rahwaerakonna rühm on selget joont pidanud, on lausa wälja öelnud, mis ta arwab ja jääb ka selle juurde. Teie wõite seda kriisi weel wenida lasta kaks kunni kolm nädalat, meie ei wõta wastutust oma peale. Teie lasete riiki sipelda oma tujude ja oma wäikeste kaalumiste otsas; sedawiisi ei tohi riiki lasta kahju saada. Mina arwan, et kui teie tahate asja ajada, siis ajage ruttu. Kui meie kriisi ajalehtede järele lahendama hakkame, mis ütleb siis selle kohta Eesti riiklus? See ei ole muud midagi, kui katsutakse meie riiki likwideerida. Mina ütlen, et nii kergesti ei wõi seda asja mitte wõtta, ja ei tohita riigihuwidega niiwiisi mängida. Öeldakse, et praegune walitsus rahwaerakonna teenistuses on ja rahwaerakonna huwisid kaitseb, ma ütlen, ta pidi siis minema. Meie oleme teinud just rahwaerakonna rühma huwide kiuste tööd, ja oleme just oma meestele sagedasti õige tuliselt wastu astunud ja sellepärast ei ole meile õige mingisugust etteheidet teha. Teie ütlete, see on rahwaerakonna walitsus, rahwaerakonna nimel ja rahwaerakonna huwides töötanud. Sotsiaaldemokraatide fraktsiooni ettepanek, et walitsusele woli anda asju ajada niikaua, kunni uue walitsuse kokkuseadmisseni, on iseenesest wäga harilik ettepanek, aga see põhjendus, et see wõib 2—3 nädalat weel sedawiisi kesta, on minu arust täiesti wõimatu. Kui teie selle kohustuse selles lootuses Wabariigi Walitsuse peale panete, et teie wõite kriisi edasi pikendada, et wõite teda rahulikult edasi süwendada, siis ütleme meie, et selle wastu protesteerime.

J. Seljamaa (töer.): Lugupeetud rahwasaadikud! Küsimuse juurde tagasi tulla, millest läinud koosolekul nõnda palju kõneldi ja waieldi, ei ole põhjust. Ei taha selles asjas peaministrit ja akl. Ast'ist eeskujuga wõtta. Ainult rahwasaadik Kann'i ülemineku-wormeli kohta tahtsin ma järgmist tähendada: Eelolewal koosolekul wõttis Asutaw Kogu ülemineku-wormeli wastu, milles ta oma seisukoha walitsuse sammu kohta kõrgematele sõjawäelastele maa-andmise asjus awaldas. Otsekohest umbusalduse awaldust Asutawa Kogu poolt selles ülemineku-wormelis ei olnud. Wabariigi Walitsusel oli täielik õigus ja wõimalus sest otsusest aru saada, kas oli see umbusalduse awal-

damine wõi mitte. Wabariigi Walitsus on ülemineku-wormelist aru saanud, et see temale umbusalduse awaldamine oli, ja on ametist lahkunud. Meie arusaamise järele ei saa Asutaw Kogu ei ka lahkunud walitsus praegu usalduse wõi umbusalduse küsimust uuesti üles wõtta, ja sellepärast ei ole ka meil wõimalik rahwasaadik Kann'i ülemineku-wormeli arutamisest sisuliselt osa wõtta.

Edasi, mis puutub rhs. Ast'i ülemineku-wormelisse, siis leiame, et see täitsa ülearune on. Wiimasel Asutawa Kogu koosolekul andis austatud peaminister teada, et walitsus täies koosseisus lahkub. Asutawa Kogu esimees on sellest järeldused teinud ja walitsuse kriisi lahendamiseks samme astunud. Akl. Ast'i ülemineku-wormel ei sisalda midagi muud, kui sedasama, mis Asutawa Kogu esimees juba on teinud. Leian, et ka ülemineku-wormel praegusel silmapilgul täiesti liigne on.

K. Ast (sd.): On iseendast wäga rõõmustaw kuulda ja teeb kahtlemata ka Wabariigi Walitsusele au, et tema kellegi käest usaldust kerjamas ei käi, aga mina arwan, et sellest oleks wõinud rahulikult rääkida, kui härra peaminister seda tegi. Ja teiseks, kui härra peaminister selle seletuse adresseeris meie rühma poole, siis oleks see täitsa ülearune, sest meie rühm pole Wabariigi Walitsusele mitte usaldust pakkumas käinud. (J. T e m a n t, maal.: K e s t e a b!) Äärmisel juhtumisel oleks wõinud härra peaminister oma seletusega härra Kann'i poole pöörata, sest sealtpoolt tuli ettepanek, et walitsusele mingisugust umbusaldust awaldatud ei ole. (N. K a n n, krst.: S õ p r u s o n l õ p p e n u d s e e k o r d!) Mis Teie sellega öelda tahate? (N. K a n n, krst.: E t A s u t a w K o g u l õ p e t a b w a r s t i o m a t e g e w u s e.) Mis aga muidu härra peaministri seletusesse puutub, siis seletatakse: sellega ei ole tahetud walitsusele mitte umbusaldust awaldada, — kui walitsuse samm aga siiski ebaõigeks ja seaduswastaseks tunnistati, kuidas seda nüüd mõista wõi hinnata? Aga ometi oli see kord wäga selge ja lihtne. Kui meie mitte walitsusele ei oleks tahtnud otsekohe umbusaldust awaldada, siis oleme meie meeles pidanud seda asjaolu, et Eesti wabariigi ajutises walitsemise korras isegi wõimalusi ette on nähtud, et Asutaw Kogu walitsusele juhtnõore wõib anda. Kujutage nüüd ette: Asutaw Kogu leiab tarwilikuks mõnes

küsimuses walitsusele juhtnööre anda; walitsus wõib korruga leida, et tema antud juhtnööre täitma hakata ei saa, öeldes, et sarnase juhtnööri andmine on walitsuse wägistamine. Wõib ju öelda, et see on umbusalduse awaldamine, kui walitsus seda juhtnööri mitte täita ei saa, aga kas on Asutaw Kogu sellega, et ta julges juhtnööri anda, umbusaldust walitsusele awaldanud — minu arwates mitte, ja kui walitsus antud juhtnööri tagajärjel lahkub, siis ütleb ta sellega ainult seda, et juhtnööri wastu wõtta ei saa. Mis puutub meie ülemineku-wormelisse, mis siin wastu wõeti, siis wõite seda waadelda ka kui teatud juhtnööri, millega Wabariigi Walitsust kohustatakse üht määrust, mis Asutaw Kogu seaduswastaseks peab, ära kaotama. Kui aga Wabariigi Walitsus teisiti arwab, siis pole midagi parata, igatahes seletati Asutawa Kogu enamuse poolt, — nimelt enamuseks tuleb lugeda, kui tööerakond ja parem tiib oma seisukoha on awaldanud, — et keegi mitte sõdurite, nimelt kõrgemate sõjawäelaste maaga warustamise wastu ei ole, kuid sündigu see seadusandlikul teel. Kui walitsusel niisugune võimalus lahtiseks on jäetud, siis ei olnud ka mitte walitsusel mingisugust õigust öelda, et tema tahtmise awaldus üldse võimalikuks ei tunnistatud, waid ainult, et niisugusel teel, nagu Wabariigi Walitsus ette pani, tema sammu mitte õigeks tunnistada ei saa. Ma usun, et minuga ometi ühel nõul oldakse, et kui ühelt poolt Wabariigi Walitsusel õigus on teatawa Asutawa Kogu otsusega mitte leppida, siis teiselt poolt Asutaw Kogu nõuda wõib, et iga walitsuse samm wõi tegevus seadusandlikul alusel seisab ja ei härra põllutöö- ega peaminister ei suutnud siin kõnetoolil selgeks teha, et Wabariigi Walitsuse otsus seadusega kooskõlas on, sest et näiteks § 69. maa-seaduse maksmapanemise määruses, kus jutt on sellest, et walitsus riiklikuks tarwituseks maad wõib määrata, ei õigusta ometi seda määrust, mis walitsuse poolt oli wälja antud, sest maa, mida selle määruse järele tahetakse anda, ei anta mitte riiklikuks otstarbeks, waid isiklikuks pidamiseks, nagu härra peaminister tänagi siin seletas. Nii et kui walitsusele waba woli anda Asutawa Kogu otsusega mitte leppida, siis teiselt poolt Asutawal Kogul samasugune waba woli omast kohast on öelda, et see samm mitte seadusega kooskõlas ei seisa ja nõuda, et see mää-

rus tühjaks tunnistatakse. Walitsuse kriisi pikendamises, mida peaminister meie arwele kirjutanud, ei tunne ma mingisugust süüdi. Meie oleme wäga selgelt ja otsekohealt seletanud, et meie uue walitsuse loomisest osa ei wõtta, sellepärast, et meie kodanlikus riigis sotsiaalset poliitikat ajada ei saa, ja et ka sarnaseid iseäralikke wadjadusi, mis walitsusse astuma ka kodanliku korra juures sunniks, praegu mitte ei ole, ja sellepärast jääme meie kõrwale — seda on tarwis meeles pidada. Sellest tuleb ka aru saada ja tarwilikke järeldusi teha, et meie arwele kuidagi wiisi seda kriisipikendamise küsimust ei saa kirjutada. Küll aga teame meie seda, et kodanlikud rühmad ei taha, ei suuda ausal teel kokkuleppele jõuda, sest niipalju kui erateel teada on, ei leidnud töö- ja rahwaerakondade rühmad mingisugust põhimõtete lahkuminekut eneste wahel, waid lahku mindi ainult isiku küsimuses, mille juures nähtawasti praeguse walitsuse liikmed ka just wiimast osa ei etendanud. Nii et kui härra peaminister võimalikuks on arwanud siin ähwardawalt kõneleda sellest, et sarnase rühmapoliitika ajamise tagajärjel riik kistakse kuristikku, siis üks osa, wõib olla ka suur osa neist etteheidetest, langeb tagasi härra peaministri enese ja tema rühma peale. (H ü ü d e d: Ö i g u s !)

H. Kuusner (rhw.): Meil Asutawas Kogus ja ajakirjanduses kinnitatakse, et rühmad ei ole mitte oma ülemineku-wormeliga tahtnud walitsusele umbusaldust awaldada ja ei ole ka tänaste läbirääkimistega selgusele jõudnud. Selles küsimuses on tarwis selgust muretseda ja seda saab sellega, kui selle ülemineku-wormeli kohta seisukoht wõetakse, mis rhs. Kann siin ette kandis, ja siis saaks ka Asutaw Kogu otsustada, mis ajakirjanduses ja rühmade esitajate poolt ette toodud on, et nemad umbusaldust awaldanud mitte ei ole, ja selles mõttes toetan mina rhs. Kann'i poolt esitatud ülemineku-wormelit.

H. Kruus (is.): Kui siin umbes tund aega tagasi ettepanek tehti pärast walitsuse seletuse ettelugemist waheaega määrata, siis tundus see täiesti otstarbetu olewat, sest seisukoht oli päris selge ja walitsuse poolt ettekantud deklaratsioon ei sisaldanud midagi uut. See samm, mis walitsus oli astunud ja mida deklaratsioon kinnitas, see samm oli Asutawale Kogule juba 2 nädalat teada. Walitsus, lugedes wälja wastuwõetud ülemineku-wormelist

umbusalduse awalduse, arwas heaks lahkuda, ja sellest tagasiastumise silmapilgust peale oli Asutawa Kogu juhatus tõsiselt tegew uue walitsuse kokkuseadmise alal. Ettepanek waheaega määrata ei olnud sugugi selge ja näis otstarbetu olewat, kuid nüüd waadates näib sellel otstarb olewat, sest wahepeal, 15 minuti jooksul on mõnes rühmatoas otsusele jõutud: wastuwoetud ülemineku-wormel ei olnudki walitsusele umbusalduse awaldamine. Ma ei tea, mis selle ülemineku-wormeli poolt hääletajate enamus arwas, kuid ei ole mingisugust kahtlust, et osa selle poolt hääletajaid selle wormeliga walitsusele tahtis umbusaldust awaldada. Nad ise on ka seda nähtawasti wälja lugenud ja sellest tarwilikud järeldused teinud. Kui nüüd aga teisiti seletama tullakse, siis on see lihtsalt naeruwääriline. Meil on kriis olnud, mis 2 nädalat on kestnud ja see on nähtawasti arusaamatus. On arusaamatus, et Asutawa Kogu esimees kriisi on püüdnud lahendada, ja et on püütud waheajal uut walitsust kokku seada, ei ole aga mitte saadud. Ma pean ütleva oma rühma nimel, et walitsus on õiged järeldused teinud meie seisukohalt waadates ja sellepärast peame meie selle ülemineku-wormeli wastu, mis täna härra Kann ette kandis, hääletama. Teiselt poolt teatame meie aga, et seda ülemineku-wormelit, mille sotsiaaldemokraatlik rühm esitas, täiesti üleearuseks peame ja hääletame selle wastu.

Peaminister J. Tõnisson: Ausatud rahwasaadikud! Akl. härra Ast juhtis kriisi pikendamise ja süwendamise süü niihästi rahwaerakonna, kui ka isiklikult peaministri peale. Wõin öelda, et iseäralikku osa ei ole mina selles kriisi lahendamises tõesti mitte saanud etendada, sellepärast et see ei ole walitsuse asi, seal kui ta juba äramineja on, weel wahele segada. Et mina oma isikuga oleksin katsunud rühmade kokkuleppele wahele astuda, nii kui seda wast wäljaspool arwatakse, ei ole mitte õige. Rahwaerakonna rühm teab väga hästi, et mina algusest saadik seletanud olen, et see minul isiklikult parem on, mida warem mina lahti saan. Ma ei ole püüdnud enne walitsusesse tulla ega siia ka praegu jääda. Kuid teiselt poolt on minu seisukoht ikka see olnud, et kui rahwaerakond läheb walitsusesse, siis mingi ta nõnda, et ta selle tegewuse eest ka wõib wastutada. Ja mina arwan, et

Asutawa Kogu rahwaerakonna rühm on praegusel puhul väga õieti talitanud, kui tema täitsa ära astunud on. Walitsemine ei ole mitte mõni meelitusemäng; et sa seal ühele wõi teisele wõid armastuse sõnu öelda, wõi kõiksugu wiisakusi, waid see on õige tuline ja teraw kohusetäitmine. Kui nüüd tõesti tahetakse rahuliku südamega Wabariigi Walitsuses töötada, siis peab seda ka terwest südamest ja hingest tegema. Kui sa aga seda ei wõi, siis jää parem eemale. Kui rahwaerakonna rühm on mõned nõudmised üles seadnud, siis on need päris reaalsed olnud. Nagu näha arwatakse, et mõne isiku pärast on rahwaerakond walitsuse moodustamise wastu. Tõrjun täiesti need süüdistused tagasi, nagu oleks seal isiklikudel põhjustel walitsuse moodustamise wastu oldud. Usun, kui rahwaerakond üles seadis nõudmised Wabariigi Walitsuse moodustamisel, siis need olid asjalikud ja ei olnud mitte rühmahuwidest, ei ka isikute huwidest dikteeritud. Sellepärast ei ole Eesti rahwaerakonna rühmal midagi karta, kui ei saa walitsust luua. Waadake üksikasjaliselt need põhjused läbi, mis takistamas on. Minu arust on praegused läbirääkimised akl. Krus'i seletuste lisandustega väga kasulikud olnud sellepärast, et tõesti tarwis on öelda, mis arwatakse ja mis on arwatud. Sellepärast ei maksaks mitte sugugi ette tuua, et tarwis ei ole seisukohta wõtta. Nüüd on väga hea, kui üles seatakse küsimus: kas umbusaldus wõi usaldus? Walitsusel oli küllalt põhjust Asutawa Kogu koosolekule tulla ja küsida: tahan teada, kas olete umbusaldust awaldanud wõi mitte? Teie ei oelnud lausa seda. Nüüd öelge. Walitsus on walitud parlamentses korras. Tema on wälja lugenud Asutawa Kogu otsusest umbusalduse ja astub tagasi. Asutawal Kogul on öelda, kas see arwamine õige on olnud ja need järeldused. Siis on asi korras. Meie ei tunne ennast selleläbi sugugi rõhutatud olema, kui Asutaw Kogu lausa ütleb: taheti umbusaldust awaldada. Väga hea, meie läheme selle arwamisega, et umbusaldus awaldatud. Ei ole sellepärast selle küsimuse selgitamine sugugi üleearune, nagu siin kõneldud on, waid see selgitab ja walgustab seisukorda ja ei ole tarwis umbkaudu öelda ega kõnelda, waid öeldakse lausa mis mõeldakse ja tahetakse.

Juhataja J. Westholm: Rhs. Kann'i poolt on ülemineku-wormel ette

pandud, mis järgmiselt kõlab: „Wabariigi Walitsuse teadaannet tagasiastumise kohta ära kuulates, seletab Asutaw Kogu, et Wabariigi Walitsuse arwamine, nagu oleks Asutaw Kogu oma wiimasel koosolekul wastuwõetud ülemineku-wormeliga Wabariigi Walitsusele umbusaldust awaldanud, põhjendatud ei ole; Asutaw Kogu on ainult nõudnud, et maa-andmise küsimus kõrgematele sõjawäelastele lahendataks seadusandlikul teel. Seda walitsusele seletades läheb Asutaw Kogu oma päewakorras edasi.“

Teine ülemineku-wormel on antud akl. Ast'i poolt, mis järgmiselt kõlab: „Ära kuulates peaministri teadaannet Asutawa Kogu esimehele Wabariigi Walitsuse tagasiastumise kohta, wolitab Asutaw Kogu walitsust oma koosseisus edasi töötama kuni uus walitsus luuakse, ja läheb päewakorras edasi.“

Panen hääletamisele esimesena motiveeritud ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Hääletamisel on saanud härra Kann'i poolt ettepanud ülemineku-wormel hääli 19 poolt — 21 wastu ja rhs. Ast'i poolt ettepanud ülemineku-wormel — 20 häält poolt ja 24 häält wastu. Seega on mõlemad ülemineku-wormelid tagasi lükatud.

4. Teadaandmine muudatuste kohta Asutawa Kogu koosseisus. Asutaw Kogu läheb päewakorras edasi. Esimese päewakorrapunktina on komisjoni täiendawad walimised.

Enne kui nende walimiste juurde läheme, teatan, et Asutawa Kogu juhatusel on rhs. Birkenberg'i poolt lahkumisteadaanne esitatud. Tema asemele astub rahwaerakonna rühma järgmine kandidaat G. Seen.

5. Komisjoni täiendawad walimised. Asutawa Kogu juhatusel on teadaanne tulnud rhs. Ostra poolt, et tema eelarwe-komisjonist lahkub.

H. Nurk (sd.): Eelarwe-komisjonist wäljaastunud rhs. Ostra asemele panen ette rhs. Nerep'i.

Juhataja J. Westholm: Wasutawa rühma poolt on ette pandud eelarwe-komisjoni rhs. Ostra asemele rhs. Nerep walida. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on eelarwe-komisjoni rhs. Ostra asemele akl. Nerep walitud.

6. Asutawa Kogu otsused armu anda ja karistust kergendada päewakorras (punkt 1.) nimetatud isikutele. Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni aruandja **T. Kalbus:** Madis Üürike on Tallinna wahipataljoni wäljakohtu poolt sõjawäeteenistusest kõrwaheloidmise pärast 2 kuuks üksikistumisele sõjawäe wangimaja mõistetud. Kuid seda tähele pannes, et ta haige oli ja lühikest aega ära wiibis, wabatahtlikult oma wäeossa tagasi tulles, teeb komisjon ettepaneku Üürike'sele täielikult armu anda.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

Aruandja T. Kalbus: August Sepp on II diwiisi tagawarapataljoni poolt 10 aastaks sunnitööle mõistetud selle eest, et tema sel ajal, kui Tartu maakond enamlaste wõimu all oli, wallanõukogu liige oli. Ligipandud kirjadest ja dokumentidest on näha, et tema ei ole midagi wägiwalda sel ajal tarwitanud, kui ta wallanõukogu liige oli, waid isegi paljude isikute saatust aidanud kergendada. Seda silmas pidades teeb komisjon ettepaneku tema saatust kergendada ja temale määrata 1 aasta 6 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

Aruandja T. Kalbus: Dawid Martinson on III diwiisi wäljakohtu poolt 12 aastaks kõigi õiguste kaotamisega sunnitööle mõistetud selle eest, et tema wäeteenistusest kõrwale on hoidnud. Silmas pidades, et ta ise tagasi tuli, ja et see äraolemine mitte kaua ei kestnud, teeb komisjon ettepaneku, tema saatust kergendada ja temale määrata 1 aasta ja 6 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

Aruandja T. Kalbus: Jaan Keedus on Tartu-Wõru rahukogu poolt kriminaalseaduse § 1454. põhjal 3 aastaks wangiroodu mõistetud tapmise pärast.

Rahukogu ise pöörab Asutawa Kogu poole ettepanekuga Keedus'e karistust kergendada ja temale määrata 6 kuud wangistust, arwesse wõttes 4 kuud 22 päewa eeluurimise aega. Kommisjon waatas selle rahukogu ettepaneku läbi, leidis selle põhjendatud olevat ja teeb sellepärast ettepaneku Keedus'e karistust kergendada ja temale määrata 6 kuud wangistust, arwesse wõttes 4 kuud 22 päewa eeluurimise aega.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja M. Neps: Jüri Jakobi p. Karotam'i trahwiti 3. märtsil käesolewal aastal 4000 margaga wõi kuuenädalase wangistusega selle eest, et tema ruumides olewat leitud koduaetud wiina. Asja läbi waadates leidis komisjon, et Jüri Karotam'i majas elawa inimese juures wiina oli leitud. Kommisjon leidis, et wabariigi ülemjuhataja karistuse määrust kuidagi niiviisi ei wõi seletada, et ka majaperemees selle eest peab wastutust kandma, kui üürniku juures wiina leitakse, ja teeb sellepärast ettepaneku Karotam'ile täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Sitska: Rahwawäelane Mihail Dubinin sai mobiliseeritud enne enamlaste siiatulekut ja teda lubati lühikeseks ajaks koju minna omale saapaid ja riideid tooma. Seal sattus aga tema enamlaste wõimu alla ja astus nende teenistusse. Selles teenistuses olles tõusis kahtlus, et tema ühe Eesti ohwitseri on wälja andnud, see süüdistus ei ole mitte selgeks tehtud ja Dubinin ei ole mitte jäädawalt enamlaste teenistusse jäänud, waid tuli sealt tagasi. Pärast seda wõeti tema kinni ja mõisteti II diwiisi ülema poolt wabariigi piiridest wälja. Et diwiisiülemal mitte õigust ei ole wabariigi piiridest wälja saata, waid temal õigus on ainult nende piiride kohta, mis tema diwiisi alla käiwad, siis leidis palwete läbiwaatamise komisjon, et see otsus mitte asjakohane ei ole ja paneb ette see otsus tühistada.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Sitska: Rahwawäelane Mihkel Tõnsing sai luba 2 nädalaks koju puhkusele minna, et Tõnsing aga mitte õigeaks ajaks tagasi ei ilmunud, waid koju jäi, ja seletas seda wiibimist sellega, et kodus on tema leidnud kõik töö, lese ema majapidamise korratuses, ja on emale appi jäänud: 4. rahwawäe polgu wäljakohtu poolt mõisteti tema mitte õigeaks ajaks puhkuselt tagasiilmumise pärast 15 aastaks sunnitööle. Palwete läbiwaatamise komisjon leiab wõimaliku olevat tema saatust kergendada ja temale karistuseks määrata 1 aasta wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Sitska: Rahwawäelane August Tugedam oli läinud aastal, kui 3. juulil mobilisatsioon wälja kuulutati, wangihooones ja ei saanud mitte õigel ajal mobilisatsiooni käsku täita. Ta pööras wallawalitsuse poole ja küsis, mis temal teha tuleks. Wallawalitsus ütles, et tema ootama peaks. Warsti pärast seda ilmus politsei ja wõttis tema kinni, ja teda karistati kui sõjawäejooksikut ja mõisteti temale 2 aastat wangiroodu. Kommisjon leidis, et seda karistust wõiks kergendada ja temale määrata 6 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Wain: Rahwawäelane Jakob Juhani p. Wend mõisteti II diwiisi tagawarapataljoni wäljakohtu poolt wäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast 4 aastaks wangiroodu. Jakob Wend ei saanud haiguse pärast õigeaks ajaks tagasi. Sõjawäe rahwawäe komisjon mõistis tema wabaks, ja selle wabastamise põhjal elas tema niikaua kodus, kui sõjawäeosast nõudmine tuli ja teda arreteeriti. Kommisjon leiab, et 4 aastat wangiroodu liiga suur karistus on sellepärast, et inimene ei jooksnud mitte wäeosast ära, waid wiiwitas oma puhkuse aega haiguse pärast. Wallawalitsus,

kus Jakob Wend elab, tunnistab, et isik täiesti ustaw on ja ühiskonnale kasulik wõib olla, ühes sellega on Wend ainukene töjõuline isik perekonnas. Armuandmise komisjon paneb ette Jakob Wend'i karistust kergendada ja temale määrata 1 aasta wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Wain: Arnold Pihlak on 5. Rakwere jalawäepolgu wäljakohtu poolt 4 aastaks sunnitööle mõistetud. Silmas pidades, et Pihlak haige on, ei ole põhjust teda nii pikalt karistada, ta istub juba 8 kuud. Palwete läbiwaatamise komisjon teeb ettepaneku tema karistust vähendada ja temale määrata 8 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja J. Wain: Friedrich Joosepi p. Kaardimets on 4. rahwawäe polgu wäljakohtu poolt mõistetud omawoliliselt wäeosast lahkumise pärast 1 aastaks wangiroodu. Komisjon wõttis arwesse, et Kaardimets siis, kui ta wäeosast lahkus, alles 19 a. wana oli. Ta oli wabatahtlikuna wäeosas tulnud, lühikest aega wäeosas wiibinud, ilma et sõjawäeteenistusega oleks küllalt tuttawaks saanud ja lahkumise tõsidust tundnud, sealt omawoliliselt mõneks ajaks lahkunud, siis jälle wäeosas tagasi tulnud ning pärast seal wäga tublisti teeninud. Wäeosa ülem on ette pannud Kaardimets'ale täielikult armu anda. Sellepärast arwab komisjon, et alaealine, ilma et oleks asja tõsidust tundnud, eksis, et ta pärast ustawalt teenis, ja leiab võimaluse olewat temale täielikult armu anda ja teeb Asutawale Kogule sellekohase ettepaneku.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

(Sekretääri kohale asub sekretäär **H. Martna.**)

Aruandja H. Raudsepp: I diwiisi sõjawäljakohtu poolt on 14. juulil 1920. a. Anna Mardi t. Lunt kommu-

nistliku partei poolehoidmise ja lendlehtede laialilaotamise pärast mõistetud 3 aastaks wangi. Aktisid läbi waadates selgus, et siin on süüdi mõistetud rida isikuid, kes lendlehti laiali on laotanud. Anna Lunt'i kohta aga ei leidu tõendust, et tema seda oleks teinud. Ta on küll paaril korral kellegi käest lendlehti saanud, mis iseenesest õige harilik asi on, aga ei ole mitte iseäralikku poolehoidu nende wastu üles näidanud, ega ole ka fakti konstateeritud, nagu oleks ta neid laiali laotanud, sellepärast teeb komisjon ettepaneku tema karistust kergendada, temale määrates 3 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Raudsepp: 18. septembril 1920. a. on sõjawäe ringkonnakohtu poolt Aleksander Jalg wäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast kõigi õiguste kaotamisega 4 aastaks sunnitööle mõistetud. Seda silmas pidades, et Jalg aastate poolest wäga noor on, ja sel ajal, kui ta wäeosast ära oli, temal kodus õige rasked tingimised olid, tema kaks wenda olid juba sõjawäljal, ja tema kõrwalehoidmine ei olnud mitte kuritähklik, waid raskest seisukorrast tingitud, teeb komisjon ettepaneku Aleksander Jalg'ile pealepandud karistust kergendada, määrates 3 kuud wangistust.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Raudsepp: Sõjawäe ringkonnakohtu poolt on August Kriisk'ile surmanuhtlus mõistetud. Tema süütegu seisab selles, et tema detsembrikuul 1918. a. Tartu linnas wabatahtlikult waenlase teenistusse astunud ja seal kommunistlikus komitees tegew olnud lendsalga liikmena. Tema on kommunistliku organisatsiooni liige olnud, mis töötab wabariigi korra kukutamiseks, ja süüdistatakse teda weel selles, et tema on Kongota mõisawalitsejalt ühe püssi ja teisi asju ära wõtnud. Kahe esimese punkti järele on tema mõistetud 15 aastaks sunnitööle ja wiimase punkti järele surma. Asutawale Kogu komisjon, kes selle akti läbi waatas, ei leidnud kahes esimeses punktis mitte niisuguseid mo-

tiive, mis lubaksid seda kuritegu üldisel kujul amnesteerimise alla wiia. Mis aga puutub 3. punktisse, mille järele nimetatud isik on surmanuhtlusega karistatud, siis leidis komisjon, et kui nimetatud isik enamlaste lentsalgas oli, et tema siis, kui nimetatud wõimu ametlik esitaja, orderitega on pannud läbiotsimisi toime ja neid asju sealt orderite järele on ära wiinud, aga mitte enesele. Niisugusel korral ei saa selle teo peale nii waadata, nagu oleks see kokkulepitud nõu järele sündinud awalik rööwimine, mis eralgatusel sündinud. Seda silmas pidades on Asutawa Kogu komisjon leidnud wõimaliku olewat tema karistust kergendada, temale surmanuhtluse asemele määrates 15 aastat sunnitööd.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Järgmine aruandja on rhs. Kuusner. Et akl. Kuusner koosolekult puudub, läheb Asutaw Kogu järgmise päewakorra-punkti juurde.

7. Riigikohtu liikme walimine. Riigikohtu esimehe poolt on kohtuministrile ettepanek tehtud üks Riigikohtu liige walida, sest et meil üks liige vähem on, kui seaduses ette nähtud. Kohtuminister on ettepanekuga pööranud Wabariigi Walitsuse poole ja Wabariigi Walitsus teeb ettepaneku Juhan Aru Riigikohtu liikmeks walida.

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

8. Seadus maakonnanõukogude walimise ja täiendamise kohta — II lugemisel. Omawalitsuse komisjoni aruandja **H. Nurk** (loeb): Seadus maakonnanõukogude walimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta („Riigi Teataja“ nr. 147/148 — 1920. a.).

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: Teen ettepaneku §§ 3—5 ära kaotada.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: Teen ettepaneku §§ 14—23 ära kaotada ja nende asemele wõtta uus § 14 järgmises redaktsioonis: „Maakonnanõukogu walimistel on tarwitusel Riigikogu walimise seaduse §§ 17—22 („Riigi Teataja“ nr. 105—106 — 1920. a.) ettenähtud hääleõiguslike kodanikkude nimekirjad.“

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: § 25. on ette nähtud, et kandidaatide nimekirjad antakse maakonna komiteele walijate poolt hiljemalt 16 päewa enne walimiste esimest päewa, kuid omawalitsuse komisjon leidis, et see tähtaeg liig lühike on ja sellepärast wõttis pikema tähtaja, nimelt 30 päewa. Sellepärast tuleb sõna „kuusteistkümmend“ asemele wõtta „kolmkümmend“.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: § 34. on ette nähtud, et parandusi wõib hiljemalt 12 päewa enne walimiste esimest päewa sisse anda, kui nüüd § 25. tähtaeg pikendati, siis tuleb ka § 34. pikendada ja sõna „kaksteistkümmend“ asemele wõtta „kakkümmend neli“.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: § 36. tuleb sõna „10“ asemele wõtta „22“.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: § 65. on ette nähtud, kuidas arwatakse walimiste tagajärjed wälja. Et see aga küllalt selgelt ära ei ole öeldud Riigikogu walimiste kohta, siis on Asutawa Kogu juhatusel õigus seletusi anda, ja et Asutawa Kogu juhatus on nüüd ühele seisukohale asu-

nud, missuguse põhiseaduse komisjon heaks kiitnud on, siis panen omawalitsuse komisjoni nimel ette § 65. juurde võtta märkus: „Üksikut kandidaati tähendama äraantud walimisedelid loetakse ühewäärilisteks nimelistele häältele, kuid kandidaatidele nimekirja järjekorras arwates (§ 48).“

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on märkus wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: Maakonnakogude liikmete walimise seaduses on üksainukene paragrahw, mis sellest räägib, kuidas karistatakse isikuid, kes walimiswabadusi rikuwad. Omawalitsuse komisjon leidis, et see üks paragrahw mitte küllalt kõike ära ei ütle, ja et Riigikogu walimise seaduses on pikemalt ära seletatud, mispärast iga üksiku juhtumise kohta sama seisukoht tuleks võtta, mis Riigikogu walimise seaduses on ette nähtud, ja sellepärast paneb komisjon ette § 69. muuta järgmiselt: Isikud, kes süüdi on tegude toimepanekus, mille sihiks on maakonnakogu walimiste wabadust, õigust ja korralikkust rikkuda, wõetakse wastutusele Riigikogu walimise seaduse §§ 91—110 põhjal („Riigi Teataja“ nr. 105/106 — 1920. a.).

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) § 69. on nähtawa enamusega komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: Seaduse § 79. on ette nähtud, et nõukogu liikmete wolitused kestawad kunni 1. jaanuarini 1923. a., see tähendab, et kui nad näiteks jaanuarikuul 1921. a. saaksid walitud, nagu walitsus seda on kawatsenud, siis saaksid walitud isikud kõigest kaks aastat ametis olla. Omawalitsuse komisjoni seisukoht on aga sarnane, et maakonnakogu liikmed tuleksid walida kolme aasta peale, ja sellepärast paneb ette § 79. „1923.a.“ asemele võtta „1924. a.“

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja H. Nurk: Seaduse § 80. on ette nähtud maakonnakogude liikmete arw. Seal on, et iga täie wõi poole kümnetuhande elaniku kohta 1 liige, et kokku aga vähemalt 10 liiget walitud

saaks. Kui nüüd arwesse võtta meie maakondade elanikkude arwu, siis tuleb suuremas osas meie maakonnakogudes 10 liiget. See ei ole aga sugugi soowitaw, sest wõib olla, et 10 liikme hulgast tuleb 5 wõi 6 maakonnawalitsuse liiget walida. Siis kujuneks asi nii wälja, et kui maakonnakogu koosolek kokku kutsutakse ja mõned liikmed, kes kaugel maal elawad, koosolekule ei ilmu, ilmuwad koosolekule ainult maakonnawalitsuse liikmed. Sel juhtumisel tuleb wälja, et maakonnawalitsus ühtlasi ka maakonnakogu aset täidab. Komisjon asus sellele seisukohale, et see mitte soowitaw ei ole, ja paneb sellepärast ette § 80. järgmisel kujul wastu võtta: „Maakonnakogu liikmete arw määratakse kindlaks eelmise maakonnakogu poolt iga wiietuhande elaniku kohta üks liige, kuid mitte vähem kui 15 ja mitte rohkem kui 25 liiget.“

Juhataja J. Westholm: Kes on selle poolt, et § 80. ettekantud redaktsioonis wastu võtta? (Hääletatakse.) § 80. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

9. Akl-te H. Kruus'i, A. Oinas'e ja A. Ostrasüüdistuse asja läbiwaatamise komisjoni ettepanek akl-te A. Oinas'e ja A. Ostrawastutusele wõtmise asjus. Asutawa Kogu liikmete H. Kruus'i, J. Käerner'i, A. Oinas'e ja A. Ostrasüüdistuse asja läbiwaatamise komisjoni aruandja **E. Kübarsepp:** 18. juulil

1919. a. tegi wabariigi prokuröör tähtsate asjade kohtu-uurijale järgmise ettepaneku: On teada, et akl-ed Aleksander Oinas ja Alma Anwelt-Oinas Wiktor Kingissepp'a, tuntud enamlise partei liiget, kes meie maal ajutisele walitsusele wastuhakkamist korraldas, enese juures warjasid, tol ajal, kui meie enamlastega sõjajalal seisime. Panen ette asja uurimisele võtta.

Kohtu-uuriija poolt kuulati Alma Ostras-Oinas üle, kes järgmist seletas: Ma olen sotsiaaldemokraatliku partei kesknõukogu liige. Ühel õhtul ilmus meie poole koju, kui meid kodus polnud, Kingissepp. Öde, kes teda ei tundnud, oli ta sisse lasknud, arwates, et ta mõni meie tuttaw on. Kingissepp wiibis seal, kunni akl. Aleksander Oinas koju tuli. Kingissepp pidas siis temaga läbirääkimisi rahu

asjus. Kui läbirääkimised edasi kestsid, läks tema magama, ja kui hommikul ärkas, oli Kingissepp juba ära. Teisel korral, kui Kingissepp ilmunud, olla talle öeldud, et temale ei ole lubatud sarnaseid omawolilisi ilmumisi Oinas'e korterisse. Kas tema praegusel ajal lähemas ühenduses oli Wenemaaga, ei tea ülekuulatu, samuti ei teadnud ka, et Kingissepp'a taga otsiti. Nõnda on lihidalt kokku wõetult Alma Anwelt-Ostra-Oinas'e tunnistus. Weel lisas tunnistaja juurde, et ta küll teadis, et Kingissepp enamlane oli, kuid teadis ühtlasi ka, et ta mõõdukam enamlane oli.

Samuti kuulati üle sellesamas asjas akl. Aleksander Oinas, kes seletas: Kui ma õhtul kella 11 ajal koju tulin, leidsin ma oma pool Kingissepp'a eest, kes nõus oli rahutegemise wõimaluste üle läbirääkimisi algama. Temaga juttu ajades selgus, et ta nõus oleks rahutegemiseks kaasa mõjuma, kui Eesti demokraatlik walitsus selles suhtes wastu tuleks. Järgmisel korral leidsin ma samuti õhtul Kingissepp'a oma korterist, kus juttu ajades muuseas selgus, et Kingissepp on nõus kommunistide seas rahu heaks tööd tegema. Muud midagi Kingissepp ette ei toonud, tuli ainult küsimuse alla, kuidas Wenemaalt tarwilikke teateid saada. Sel korral oli Kingissepp kaunis tagasihoidlik. Akl. Oinas ei lugenud küllalt sündsaks Kingissepp'a seadusewõimude kätte wälja anda, sest selleks ei olnud sel korral mitte otsekohest põhjust, sest Kingissepp ilmus Oinas'e korterisse teatawas mõttes saadikuna.

Pärast seda kuulati üle samas asjas akl. Ast, kes tõendas, et Oinas parteiliikmete poolt wolitatud oli, — tööerakonna nõusolekul — rahuläbirääkimisteks wõimalusi otsima.

Ettetoodud materjaali põhjal pööras Riigikohtu prokuröör Asutawa Kogu poole akl-te Alma Anwelt-Ostra-Oinas'e ja Aleksander Oinas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise nõudega. Süüdistuse kaaluwaks osaks oli, et akl-ed Alma Anwelt-Ostra-Oinas ja Aleksander Oinas oma korteris on warjanud enamlaste juhti Kingissepp'a, kes Eestis wiibis walitsuse korra kukutamise sihiga, ja palub Riigikohtu prokuröör Asutawa Kogu nõusolekut ülemalnimetatud akl-te wäljaandmise kohta kohtuwõimudele. Uue nuhtlusseaduse § 168. p. 3. näeb ette, et kui keegi warjab oma korteris isikut, keda raskesti

karistatawas kuriteos süüdlaseks peetakse, sihiga teda kohtuwõimude ja nuhtluse eest warjata, siis see karistataw on.

Riigikaitse komisjon leidis, et sarnast momenti ettetoodud asjaoludes mitte ei leidu, ja sellepärast tegi komisjon järgmise resolutsiooni: Kohtuwõimude nõudmine, wälja anda akl-eid Aleksander Oinas't ja Alma Anwelt-Ostra't wastutusele wõtmiseks uue nuhtlusseaduse § 168. p. 3. põhjal, tagasi liikata, sest kuigi Wiktor Kingissepp akl-te Oinas'e ja Anwelt-Ostra korteris wiibinud on, ei ole siiski põhjust oletada, et nemad Kingissepp'a kohtuwõimude eest oleksid warjata tahtnud ja temale selleks ulualust andnud. Sellepärast ei sisalda nende tegewus eneses uue nuhtlusseaduse § 168. p. 3 põhjal karistatawa süüteo tundemärke.

Juhataja **J. Westholm**: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud komisjoni ettepanek wastu wõtta.

10. Wabariigi Walitsuse ettepanek akl. E. Jonas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise asjus.

Järgmine päewakorra-punkt on Wabariigi Walitsuse ettepanek akl. Jonas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise asjus. Kannan ette nõudmise, mis järgmiselt kõlab: „Täienduseks Wabariigi Walitsuse asjadewalitseja wahikirjale 13. juulist s. a. sub. nr. 4723, teatan, et ühes akl-te Hans Kruus'i, Jaan Kärner'i, Aleksander Oinas'e ja Alma Anwelt-Ostra-Oinas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise asjaga oli kindralprokurööri ettepanekul Wabariigi Walitsus otsustanud Asutawale Kogule ette panna kohtuwõimude kätte wälja anda ka akl. Erich Jonas't, kelle nimi aga eksikombel ülemalnimetatud wahikirjast wälja jäi.“

J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku akl. Jonas'e asja sellesama komisjoni kätte arutada anda, kes arutas akl-te Kruus'i, Kärner'i, Oinas'e ja Ostra süüdistusaja.

Juhataja **J. Westholm**: Teisi ettepanekuid ei ole. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimise peale Helsingi konsul Schwalbe asjus.

Wälisminister **A. Birk**: Aus-tatud rahwaesitajad! 17. oktoobril 1919. a. wõttis Asutaw Kogu järgmise arupärimise wastu: (J. Te-mant, maal.: Ju-mala armust aasta möödas!)

„Kas on Wabariigi Walitsusel teada härra Schwalbe sündmata tegewus Eesti wabariigi konsulina? Teiseks. Kui on, mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta sündsama konsuli määramiseks Helsingis?“

Enne, kui selle arupärimise peale wastamisele üle minna, palun mulle lubada paar wäikest märkust teha sissejuhatuseks ja selgituseks. See arupärimine on wastu wõetud juba Wabariigi Walitsuse esimese koosseade ajal, kuid jäi wastamata ja nüüd aasta pärast seisab küsimus päewakorral, kus mina lahkunud walitsuse liikmena seletust olen sunnitud andma. Wastuseandmise wiibimise kohta ei tahaks ma muud tähendada, kui seda, et neid andmeid, mis selle arupärimise wastamiseks tarwis, tuli koguda mitte ainult Eesti riigi pinnalt, waid suuremalt osalt just wäljamaalt, ja et arupärimine, kuigi ta lühike, iseäralikku ettewaatuset selgitamise juures nõuab. Tema ettekandmise puhul on palju mitmesuguseid asjaolusid ette toodud, ja ma olen neid pidanud selgitama, mitte ainult eraasutustest saadud teadete, waid ka mitmesuguste naaberriikide ametiasutuste teadete waral, — olen ka tunnistajaid üle kuulanud, kes on asunud ülekuulamise ajal siinpool ja sealpool Soome lahte mitmel pool laiali. Mõned andmed on alles enne wiimast Asutawa Kogu istungi algust kätte jõudnud.

Kui wõtta seda arupärimist nii, nagu see uue ajal Asutawa Kogu praksises wiisiks, et arupärimiseks tuleb lugeda ainult neid küsimusi, mis ma ette kandsin, siis oleks Wabariigi Walitsusel esimeses koosseades esimese küsimise peale wististi wastata olnud, et Wabariigi Walitsusel mitte teada ei olnud, et härra Schwalbe sündmata tegewuses olnud Eesti wabariigi konsulina, sest kui Wabariigi Walitsus seda oleks teadnud, siis ta wist ei oleks teda konsuliks jätnud.

Sedawiisi oleks wõidud, nagu ma tähendasin, arupärimises ettetoodud esimese küsimise peale wastata. Kuid arupärimise sissejuhatuses ja muuseas ka

seletuses arupärimise allakirjutajate poolt on puudutatud mitmesuguseid asju, mis pidid härra Schwalbe nõndanimetatud sündmata tegewust Eesti wabariigi konsulina tõendama, ja kui neid asju liigitada, siis wõiks neid mahutada 4 peagruppi mõnesuguste wäiksemate lisandustega. Arwan, et neid asju tuleks natuke pikemalt refereerida, sest Asutawa Kogu liikmetel ei ole nad wististi mitte kõik enam nii selgesti meeles, nagu nad omal ajal ette kanti. Esimene süüdistus oleks, et Eesti wabariigi konsul härra Schwalbe olla olnud nuuskuriks tsaariwalitsuse ajal. Teine süüdistus seisab selles, et Eesti wabariigi konsul Schwalbe olla liigkasuwõtmise eest karistatud ja olla kahtlasi operatsioone teinud. Kolmas süüdistus on see, et härra Schwalbe olla konsulina laialist waluuta spekulatsiooni ajanud ja sellejuures enese rikkakssaamiseks oma ametieesõigusi kurjasti tarwitanud. Neljas süüdistus on see, et tema pea alaliselt liig purjus olekus olla olnud. Siia juurde tuleb weel wäikseid asju, nagu: tema olla kogunud enese ümber peajasjalikult endisi wihatud kindralkuberneri ametnikke ja teiseks, et tema jõulu ajal, arwatawasti 1918. aastal, kui Soomest eestlasi wälja saadeti, ei astunud Eesti konsulina mingid samme, nii et Eesti koloniid Helsingis oma tegewuse pidid lõpetama. Need on siis punktid, mille ümber arupärimine keerleb ja mis osalt samal istumisel juba ära on seletatud, kui arupärimine ette kanti, osalt aga weel seletust nõuawad.

Mis puutub esimesse süüdistusse, nagu oleks härra Schwalbe olnud tsaariaegseks nuuskuriks, siis tähendati juba samal istumisel, et niisugune raske süüdistus peaks põhjenema ikkagi mingisugustel tõendustel. Kuid kui meie analüseerime, mis tõendusid ette tuuakse arupärimise juures, siis tuleb tähendada, et siin järgmisi põhjendusi üles tähendatakse: 1) et see süüdistus on tõstetud kindla isiku poolt, kes ei ole tarwilikuks pidanud oma nimegi warjata, 2) et süüdistus, mis esialgselt ajaleht „Wõitluses“ üles seatud, hiljemini ka ajaleht „Sotsiaaldemokraadi“ poolt on korratud ja 3) et ei ole tarwilikuks leitud weel tänini seda süüdistust õiendada.

Mis puutub esimesesse põhjendusse, et süüdistust isik tõendab, kes ei ole tarwilikuks leidnud oma nimegi warjata, siis tuleb tähendada, et see isik wõis olla kindel küll neile, kes arupärimise sisse andsid, neile aga, kes arupärimises puu-

dutatud, sugugi kindel ei ole. „Wõitluses“ nr. 4. 1918. a. ilmus kellegi Fritz Leitmanni allkirjaga kiri, mis kirjutatud 23. novembril Tartus. Kirja sisu on järgmine: „Nagu ajalehtedest näha, on Eesti Wabariigi Walitsus konsuliks Helsingisse E. Schwalbe nimetanud. Schwalbe isiku kohta on mul järgmist seletada: 1911. a. jaanuaris, kui ma tsaari sandarmite käest, kes minu wastu poliitilise protsessi käima olid pannud, ära putkasin, et Helsingi kaudu wäljamaale minna, elasin ma lühikest aega Helsingis Schwalbe juures. Kui ma siis Helsingist minema sõitsin, toimetas Schwalbe mind Warssawis Wene sandarmite kätte, mille tagajärjel ma kaks ja pool aastat kinni olin. Sealsamas Helsingis astus Schwalbe, kui tunnistaja sandarniwalitsuses minu wastu üles ja ainult temale üksi oli teada, kuidas minu lood on. Et aga ta minu wastu sandarmite juures tunnistajana üles astus, näitas, et tal wiimastega alaline ühendus on, mille kohta ma ka pärast trükiladuja Tschernõschewi käest teateid sain, kes ka sandarmitega Helsingis mingis ühenduses oli. Schwalbe kohta ei ole see ka tähtsuseta, et waesest trükiladujast äkki suurkaupmees sai.“ Niisugune kiri ei saa ei era-ega ka ametliku isiku kohta süüdistuseks olla, ja sellepärast peab seda süüdistust 1911. a. wõtma teatawa ettewaatusena. Wõib ju olla, et härra Schwalbe juures isikuid omal ajal oli, keda Wene sandarmid hiljem kinni wõtsid, kuid see ei ole veel tõenduseks, et härra Schwalbe nad wälja oleks andnud. Tema juures on paljud elanud, kui Eestis hullemad tagakiusamise aastad olid, aga keegi tundmata Leitmann ainult astub süüdistustega ülesse. Ja mis ütleb Tschernõschew, keda Leitmann tunnistajaks ette toob. See kirjutab oma kirjas, mis walitsusele saadetud ja tema poolt kirjutatud ärakirjas minu käes, et ta sarnast Leitmann'i ei tunne ja et see Leitmann peab tema kulul Helsingi ilmuma, et seal kohalikkude kohtute ees selgeks teha, kumb kumbagit poolt laimab. Igatahes tuleb öelda, et ühes ajalehes ilmunud kirja, iseäranis, kui isikut ülesse ei leita, põhjendatud süüdistusena wõtta ei wõi.

Teine põhjendus on — 24. jaanuaril 1919. a. „Sotsiaaldemokraadi“ nr. 19. kellegi „S.“ poolt kirjutatud kiri. Kui meie selle kirjatüki wõtame ja ligemalt vaatleme, siis näeme siin niisamuti, et mitte midagit kindlat ja tõendawat ei tooda siin ette. Kõigepealt seletatakse, et konsuli määramisel pole keegi kohalikkude eest-

laste arwamist küsinud, mis ju demokraatlikul ajajärgul arusaadaw peaks olema. Konsuli kohale olla ka teisi kandidaate olnud, kes seal wäga soowitawad oleksid olnud. Muuseas nimetatakse endist Helsingi linna komandandi abi ja arhiwiülemat nimenõunik K. Juut'i. Samuti oleks konsuliks wõinud olla ehk ka Sweabori kindluse staabi adjutant A. Simon. Edasi tähendatakse, et Schwalbe olla olnud Helsingis tsaariwalitsuse aegu wiimase sandarmitega ühtelugu koos ja nendega läbikäimises. Schwalbe naise õemes Krochin olla olnud alaline Wene sandarm Helsingis.

Ka selle kirja peale tuleb tähendada, et sellel süüdistusel elus puudub. Seda näitab ka juba see, et Helsingi Eesti haridusseltsi endine esimees Schwalbe isikut samas ajalehes Tallinnas 23. jaanuaril 1919. a. kirjutatud kirjas igatpidi kaitseb ja tähendab, et Schwalbe öde sel ajal mehele läks, kui Schwalbe wäljamaal wiibis, ja küsib: „Oli siis selles meheleminekus Schwalbe süüdi?“ Ka muudu ütleb seesama esimees kindlasti, et Schwalbe süüdistamine nuuskuriks olemises on pahatahtlik laim mingisuguste „ärimeeste“ poolt. Ja kui nüüd arupärijad on oma süüdistusi tõendada püüdnud „Sotsiaaldemokraadis“ ilmunud kirjatüki läbi, mis tundmata „S“ poolt alla kirjutatud, siis peab tähendama, et samas lehes hiljem kindla isiku poolt, kes seltsi eesotsas seisnud, kirjatükk on ilmunud, mis süüdistusi palju kindlamalt ümber lükkab, nii et selles wiimaks mingisugust tõendust ei saa.

Kolmas põhjendus on see, et Schwalbe kunni arupärimise sisseandmiseni ei ole mitte waewaks wõtnud seda asja selgitada ja õiendada. See ei ole mitte tõendus, waid umbes sarnane oletus, nagu arupärijad isegi tähendawad, et kuigi kategooriliselt kindlad andmed selle kohta puududa, et Schwalbe nuuskur olla olnud, kuid et kaudsete andmete põhjal olla see kindlaks tehtud. Kui selle oletuse juures peatada, siis tuleb tähendada, et härra Schwalbe on heal tahtmisel talitanud, et oma au kaitsta, ja on kohe, kui ta teada sai, missugune laimatus on ilmunud „Wõitluse“ weergudel, saatnud Tallinnasse telegrammi Eesti ajutise walitsuse nime peale ja palunud „Wõitluses“ õiendust awaldada ja üles kutsuda Leitmann'i kas Helsingi wõi Tallinna ilmuma asja selgitamiseks, kuna kulud härra Schwalbe oma peale wõtaks. Wastuseks sai härra

Schwalbe teate, et „Wõitlus“ enam ei ilmu. Samuti pööras ta sõjaministeeriumis teeniwa Asutawa Kogu nüüdse liikme härra Schipai poole palwega saata tema kirjad „Wõitlusele“ edasi, kuid 26. detsembril 1918. a. wastab härra Schipai, et seda teha wõimatu sel lihtsal põhjusel, et „Wõitluse“ toimetust enam olemas ei ole. Algkiri sellest kirjast on minu käes. Lehes, mis enam sel ajal ei ilmunud, oli raske õiendust ilmutada. Samuti teatab Eesti ajutise walitsuse asjadewalitseja kohustetäitja 28. XII. 1918. a. nr. 769 all: „Eesti konsulile Helsingis. Teie poolt saadetud telegrammi ei saanud ma mitte „Wõitluse“ toimetusesse edasi anda, sest see ajaleht ei ilmu. Th. Käärrik.“ Teataw eksitus on ehk selles, et isik tahtis sellesamas lehes õiendada, kus laimuskki oli ilmunud ja ei awaldanud õiendust teistes lehtedes. Tuleb öelda, et arupärijad ei ole ette toonud andmeid selle kohta, mis tõendaksid süüdistusi härra Schwalbe wastu. Et aga wastust mitte ainult eitamise peale rajada, waatas Wabariigi Walitsus järele, kas ei leidu materjaali Soome allikates, mille peale arupärija härra Kruus ka muuseas tähendas, kuigi väga mööda minnes. Ta ütles, et sai pööratud Soome kindralstaabi teadete osakonna poole, kuid sealt poolt ei olla ei ei-ga ega ja-ga wastatud, kuigi olla kahtlust awaldatud, et sarnane isik Soomes Wene sandarmina olla figureerinud. Selle palja kahtlustuse wastu on minu käes Helsingi kesksalapolitsei walitsuse kiri Helsingi politseiwalitsuse teadeteosakonnale, kus kindlasti öeldakse, et sel asutusel midagi konsul Eduard Schwalbe poliitilise ustawuse wastu öelda ei ole. Nii siis arwan mina, et nende dokumentide ja awalduste põhjal, mis siin on ette toodud, wõib tõendada, et see süüdistus kogunisti mitte millegi peale ei põhjene. Peab ka tähendada, et on suusõnaliselt üle kuulatud tunnistajad ja üks neist, kes mõnda asja arwas kinnitada wõiwat, ütles, et tema sellest midagi ei tea, et härra Schwalbe oleks nuuskur olnud ning sandarmitega ühenduses seisnud.

Teine süüdistus, nagu ma juba tähendasin, riiwab seda, et härra Schwalbe liigkasuwõtmise eest trahwitud ja enam kui kahtlaseid ärisid ajanud, nii et tema konsuliametisse ei kõlba. Tõenduseks tuuakse ette fakte ja esimene fakt olla see, et härra Schwalbe olla katset teinud kontrapandina saapaid Soomest Wene-maale wiia ja teiseks, et tema olla 4. det-

sembril 1918. a. Eesti konsul olles Soome ametiwõimude poolt 3.000 m. wõi 3-kuulise wangistusega trahwitud saanud liigkasuwõtmise eest. Need asjad täiesti tõele ei wasta. Esiteks tuleb öelda, et härra Schwalbe siin mitte isiklikult tegew ei ole olnud, waid et ta on siin talitanud kui ühe osaühisuse tegelik osaline ja direktor ja see oli nimelt Helsingi jalanoode osaühisus. Sellel osaühisusel on kauplus olnud Terijõel ja sinna kauplusesse on härra Schwalbe tõesti saatnud saapaid, kuid mitte et neid Wene-maale wedada, waid et neid kohalikkudele elanikkudele wälja müüa. Tuleb tõendada, et Terijõel elanikud ka saapaid ja jalanoosid kannawad. Saabaste saatmise kohta on tõesti tekkinud mingi kahtlus Wene wõimudel ja nad on saapad aresti alla pannud. Kuid see partii, mis seal on olnud, oli wäikene, umbes 1.200 paari, mis ka kohalik rahwahulk wõis ära tarwitada, nii et see hulk iseenesest mingisugust kahtlust ei ärata. Ja kinni ei peetud ka mitte kõik 1.200 paari, waid mõned kastid, kus olid sees 3—400 paari, härra Schwalbe tõendab, et need paarid olid kohalikkudele elanikkudele määratud. Seda leidsid ka wist kohalikud Wene ametiwõimud, sest muidu ei oleks selleaegne Wiiburi kuberner neid saapaid aresti alt wabastanud. Ma ei saanud Terijõel asja järele kuulata mitmesugustel põhjustel, kuid mul on praegu Helsingi adwokaadi büroo Arwid Souranderi kiri, mis tõendab, et see kontor 1917. a. jalanoode aresti alt wabastamise asja Wiiburi kubeneri juures läbi wiis ja et asjaajaja adwokaat praegu küll Stokholmis wiibida, kuid raamatutest olla näha, et wabastamise otsus Terijõel tolliekspeditsioonile saadetud saabaste wäljaandmiseks, mis ka sündinud.

Mis teisesse faktisse puutub, siis tuleb tähele panna, et see enam asjaolule näib wastawat, nimelt selle poolest, et a. 1918. härra Schwalbe'le kohtu poolt tõesti on karistus määratud 3.000 Soome marka rahatrahwi wõi 3 kuud wangistust. Kuid ma pean tähendama, et see ei ole mitte õige, et tema kui saapakaupluse omanik oleks trahwitud saanud, waid et tema talitas siin juba nimetatud Helsingi osaühisuse direktorina. Ei ole mingit kahtlust, et see asi puutub Helsingi jalanoode osaühisusse. Kui meie kohtuotsuse ära-kirja waatame, siis on see asja pealkirjas otsekohe öeldud ja ka rahukohitu otsuses seisab, et Eduard-Johannes Schwalbe't,

kui Helsingi jalanõude osäühisuse direktorit pannakse maksma trahwi 3.000 Soome marka wõi karistatakse 3 kuu arestiga. Nii et selles otsuses ei karistata mitte Schwalbe't isiklikult, waid kui selle osäühisuse direktorit ja pealiiget. Kuidas see asi on tulnud, see selgib osalt juba kohtuotsusest. Keegi on nimelt kaebanud, et paksupõhjalistest Äströömi kingadest, mille ostuhind olla 165 Soome marka, on nõutud 215. marka paarist ja et 90 marka kingapaelte eest, mille hind engross 70 Soome marka, gross on nõutud 1 Soome mark 75 penni paarist. Härra Schwalbe on selles asjas üle kuulatud ja ta waidleb süüdistustele wastu, ta seletab, et Äströömi paksupõhjalisi kingi ei ole ta mitte ostnud otsekohe Äströömi käest, waid mitme kaupmehe käest ja selle tõttu on hind kallimaks läinud. Mis puutub kingapaeltesse, siis ütleb härra Schwalbe, et siin pole õieti kaewatud, sest et ei olewat mitte 1 Smk. 75 p. paarist wõetud, waid odawamalt müüdüd, nimelt 1 m. 25 penni paar. Kui ma härra Schwalbe selles asjas üle kuulasin, siis tähendas tema, et ta tõesti nimetatud osäühisuse direktor on olnud ja et niisugune juhtumine ette on tulnud. Tema isiklikult ei ole sel ajal kaupluses olnud, sest et tema sel ajal juba konsuliks oli ja seda äri on juhitanud teised isikud, nii et tema ei teagi, mis seal sündis. Kohtu ees on tema õiendanud, et on walesti kaewatud, et saapanõõrisid seal nii kallilt müüdi ja nende paksutallaliste kingade hind ei olla tema arwates mitte kõrge. Kui selle äri juhatust nüüd kohtu ette nõuti, siis pidi tema, kui ametiasutustesse ülesantud ärijuhataja ilmuma, sest ta ei olnud oma kohta weel mitte üles öelnud, ja Wabariigi Walitsus ei ole seda ka mitte temalt nõudnud, et ta selle ameti maha paneks. Ta ei ole tahtnud kaupluses teenijaid mitte trahwida lasta ja on jätnud nad kohtu ette toomata, ja nii on trahw temale, kui direktorile määratud. Ei ole mingisugust kahtlust, et siin just tegemist on aktsiaühisusega ja et kohtuotsuses aktsiaühisuse nimetus õieti on üles tähendatud, ja et härra Schwalbe seletused tõele wastawad on. Kõigepealt tuleb tähendada, et suusõnalised tunnistajad, kes sel ajal Helsingis konsulaadis teenisid, tunnistawad, et kuigi osäühisusel saapakauplus oli, siiski ei saanud Schwalbe isiklikult seal töötada, sest tema aeg läks ametikohustuste peale ära. Edasi wõib dokumentaalselt selgeks teha, et Helsingi

jalanõude osäühisuse kaupluses, kus see juhtumine sündis, härra Schwalbe direktoriks oli, aga ka mitte ükski, waid Lidia Grönroos tema asetäitjaks oli. Sama osäühisuse peakoosoleku protokollist on näha, et juhatuse seisab koos härra Schwalbe'st ja sellest samast neiuist Lidia Grönroos'ist. Sama asja tõendawad ametlikud aktid, kust andmed on wälja wõetud mitme aasta eest, nimelt wäljawõtted kaubandusregistrist 1917. ja 1918. a. eest. Tähendab, ka see süüdistus härra Schwalbe wastu ei wasta mitte tõele. Härra Schwalbe ei saanud kaupluses isiklikult kaasa töötada, kuigi ta juhatuse etteotsa jäi.

Kolmas süüdistuspunkt seisab selles, et härra Schwalbe olla walutas spekulatsioonil ajanud, ja sellejuures iseene rikastamiseks ametiwõimu eesõigusi ka kurjasti tarwitanud. Selle süüdistuse tõenduseks on õieti udune materjal ette toodud arupärijate poolt. Siin tullakse wälja tõendustega, et olla spekulereitud duuma rahaga, ostetud duuma rublad olla saadetud kinnipitseeritud pakkides Tallinna kellegi Rebase nime peale. Tuleb tähendada, et läinud aastal 17. oktoobril juba akl. härra Schipai ja osalt peaminister Tõnisson oma kõnedes neid asju selgitasid. Härra Schipai tegi selgeks, et kirju saadetakse postkottides ja et sekretääri poolt postkotid lahti tehakse ja kottidest ei ole midagi sarnast leitud. Tuleb tähendada, et juba sel ajal härra Kruus leidis wõimaliku olewat öelda, et ta seda mitte ei wõi tõendada, nagu oleks ta ise seal juures olnud, kuid olla isikuid, kes seda walmis tõendama. Otsimise peale said leitud need inimesed, kes härra Schwalbe'ga ühel ajal Helsingi konsulaadis teenisid ja selles asjas kuulasid ma üle õpetajalese pr. Nigol'i, härra Leoke'se ja neiu Linda Maksim'i. Esimene tunnistaja kinnitas süüdistust selles asjas ja lisis juurde, et selles suhtes konsulaadis õhkkond olla nii paks olnud, et kaks järgmist tunnistajat, keda ma nimetasin, olla endid tundnud sunnitud olema sellepärast sealt lahkuma. Et seda selgeks teha, oli tarwis neid isikuid üles leida. Pika otsimise peale leidsingi nad üles. Kumbki neist inimestest, kes paksu õhkkonna pärast pidid lahkunud olema, ei tõendanud aga seda mitte, waid ütlesid, et kui seda oleks olnud, siis oleksid nemad tingimata seda pidanud nägema. Mõlemad on teenistusest ära läinud sellepärast, et oli tõelik põhjus ja tarwidus ära minna.

Härra Leoke oli kutsutud sõjawäeteenistusse, neiu Maksim oli omale koha kuulnud Tallinnasse ja wiib praegu selle koha peal. Üks tunnistaja wõis süüdistust kinnitada, teised kaks aga mitte. Ülekuulamisel selgus, et esimese tunnistaja ja härra Schwalbe wahekord mitte loomulik ei ole olnud, waid et ta olla ametist härra Schwalbe poolt lahti öeldud, ja et see wahekord juba enne lahtiütlemist paha oli olnud. Arwata wõib, et tunnistaja siis, kui mitte just pahatahtlikult, siis psühholoogiliselt täiesti arusaadawal wiisil ometi enam nägi, kui näha wõis. See tehti selle juhtumisega selgeks, et Soomest Tallinna tulnud isiku käes olewasse kirja öeldi härra Schwalbe poolt 100.000 marka sisse pandud olewat, kuid seda seal ometi ei olnud. Ma ei tahaks aga siiski pikemalt nende isikute erawahekordi puudutada. Edasi ei ole mingit tõendust leitud, et isikud, kes Soomest Eestisse sõitnud, seda härra Schwalbe duumaruublade wedamise sihis oleksid teinud.

Neljandaks on süüdistusena ette töödud, et härra Schwalbe on olnud pea alaliselt liig purjus olekus. See on süüdistus, mis siingi saalis nii mõne lõbusa momendi on wälja kutsunud, mis aga tol korral mingisugust tõendust ei leidnud, aga mis ometi pidi ka selgitatud saama. Need isikud, kes Schwalbe'ga ühes teenisid, kirjutawad 6. XI. 1919. a.: „Meie, allakirjutajad, tunnistame siin kohal, et meie konsul E. Schwalbe't kunagi joobnud olekus konsulaadis esinemas ei ole näinud.“ Seda tõendab terve ametnikkude koossead. Mis nüüd asja ligemasse sisusse puutub, siis ma arwan, et seda on juba siin küllalt selgitatud ja ei pruugi enam selle juurde tagasi tulla.

Jääwad üle weel need umbkaudsed wäited, mis siis ette tuuakse, kui kindlat süüdistust ei ole. Nimelt, et härra Schwalbe't nuuskuriks teha, on tarwis tõendada, et tema juures teeniwad isikud, kel umbes sedalaadi teenistus olla olnud. Näiteks olnud tema juures teenistuses kõik endise wihatud Wene kindral-kuberneri ametnikud. Et see süüdistus sel kujul ometi kriitikat wälja ei kannata, on selge. Neid isikuid, kes selle liigi alla wõiksid tulla, oleks kaks. Nimelt üks neist oleks kantseleiülem härra Juut ja teine härra Tumm, kes Wene walitsuse ajal on teeninud. Kuid on siin midagi, mis süüdistuseks wõiks põhjust anda? On ju Soomes kui ka Eestis praegu palju neid ametnikke, kes Wene ajal on teeninud ja

sellest nüüd midagi pahakspanewat wälja lugeda, näiteks konsul Schwalbe kohta, oleks ülearune. Kuid sellega, et härra Schwalbe on teeninud niisuguste isikutega ühes ja teda sellepärast süüdistatakse, olime sunnitud tähendatud kahe isiku kohta teateid kokku wõtma. Tuleb tähendada, et Eesti konsulaadi kantseleiülem härra Juut'i kohta on Soome wälisministeeriumist järgmine dokument wälja antud: „Nüüd Eesti konsulaadi kantseleiülem Karl Juut on sündinud Eestis 3. 5. 1878. a., elanud Soomes mitu aastat, waremalt Turus ja pärast seda 1909. a. saadik Helsingis tsiwiilametnikuna. Wene komandandiwalitsuses 1914. a. alguses teenis Karl Juut mõnda aega kirjutajana.“ Edasi tähendatakse, et K. Juut hiljem Wene kirjatsensuurkomitees teeninud, kuid juba 1915. a. lahti lastud mõnesuguste asjade pärast. Härra Juut'i sõjawäeteenistuse tunnistus, mis siia aktile juurde pandud ja Wene ametiwõimude poolt wälja antud, nimetab härra Juut'i Soome sõjaringkonna arhiwiülemaks, kes weel 1916. a. nimenõunikuks kõrgendatud, kuid igatahes ei tea see paber Juut'i ühendusest niisuguste asutustega, mis teda iseäranis wihatawaks ametnikuks wõis teha. Igatahes on temal usaldust Eestis ja mitte ainult konsul Schwalbe ei ole temale oma usalduse kinkinud, waid ka mõned teised Eesti ametkohad on talle niisugused kohustused peale pannud, mis ainult usaldusest ja usaldawusest tunnistawad. Seda tõendab rahaministeeriumist 1919. a. 31. maist nr. 3471 all wäljaantud tunnistus: „Selle tunnistuse ettenäitaja Eesti rahaministeeriumi ametnik Karl Juut on wolitatud Soomes trükita-wate Eesti wõlakohustuste jne. Tallinna saatmiseks weolubasid muretsema ja neid wastu wõtma.“ Teda on siis ka Eesti rahaministeerium usaldanud ja pole ma rahaministeeriumist kuulnud, et seal midagi tema peale oleks kaewatud. Ja seesama „S“, kes härra Schwalbe kohta rahwahääletamist nõuab „Sotsiaaldemokraadi“ weergudel, leiab, et härra Juut oleks see õige konsul Helsingis olemagi.

Mis puutub teisesse ametnikusse härra Tumm'isse, siis tuleb tähendada, et temal ka see osa elus on olnud, et tema kord on teeninud Wene teenistuses. Soome wälisministeeriumist antud teadete järele olla ta küll Leedumaal sündinud, kuid see on wististi ainukene wiga, mis teadetes, muidu lähewad nad meie poolt korjatud teadetega kokku. Ta on sündi-

nud Wõru maakonnas Põlwa kihelkonnas, on Aleksandri wallakoolis käinud, Wene sõjawäes on ta suurtükiwäe kantseleis staabikirjutajaks olnud ja teenis pärast 1902—1914. a. esialgu Soome kindral-kuberneri kantseleis ametnikuna ja pärast sealsamas ekspediitorina, weel hiljem Sweabori kindluses intendandi wanema abina. 1919. a. teenis ta Eesti sõjawäes rekwiitsiooni komisjoni eesistujana ja 15. märtsist — 1. juunini sõjawäe kontrollis kontrolöörina. Et ta Eesti rahwawäes on teeninud, siis tuleb iseäranis kahtseda, et tema peale teatud warju on wõidud heita. Kõige parema arusaamise järele on selge, et tema wastu mingit wiha Soomeski ei wõi olla, kuna ta pealegi omale abikaasa Soomest on wõtnud Dagmar Koskoni Jüwaskülást.

Siis on siin weel ette toodud, et konsul Schwalbe ei olla küllalt kaitsenud Eesti hürwisid eestlaste Helsingist wäljasaatmise ajal, mille tõttu Eesti kolonii Helsingis täiesti häwitatud olla. Ma ei taha nendes oludes esineda wäga suure asjatundjana, kuid wõin wist öelda, et mis tema wõimuses ja mõistuses on olnud sel ajal, kui wäljasaatmine algas, on tema teinud. Ei ole mingisugust põhjust härra Schwalbe kinnituste juures kahelda, kui ta ette toob, kuidas tema pealekäimise tõttu Soome wõimud temale usaldasid eestlaste elamislubasid wälja anda, mille järele eestlastel wõimalus oli Soomes edasi elada wäljamaalastena ja mitte enam wenelastena. Mõndagi on wäljasaatmine tabanud, kuid mitte konsuli hoolituse tõttu, waid selleaegsete olude tõttu. Ja mis seltside elusse puutub, siis tuleb tähendada, et üks endine selts Helsingis, nimelt „Eesti heategew selts“, ei funktsioneerigi enam. Kuid enne tõendatakse ligemalt, et konsul Schwalbe ei oleks jõudnud seda seltsi ka mitte kaitsta, kuigi tal küll ei tea kui palju wõimu käes oleks olnud, sest seal olla niisugused woolud maad wõtnud, mis Soome riiklusele wastuwõetawad ei olewat olnud. Haridusselts elutseb edasi, kas elawalt wõi mitte liig elawalt, ei tea öelda, kuid praeguse konsulaadi ruumides on tema raamatukogu, kuhu liikmed tulewad raamatuid lugemiseks wõtma. Peab tähendama aga, et see selts ühes konsulaadiga oli omal ajal härra Schwalbe ruumides. Tähendab, härra Schwalbe andis konsulaadile oma ruumid tarwitada ja sedawiisi liginemegi arupärimise lõpupunktile. Arupärijad tahtsid öelda, et

härra Schwalbe ettetoodud asjaolude järele ei ole niisugune isik, kes wõiks konsulaadi teenistuses olla. Arupärijad ütlewad, et Eestis on ju inimeste puudus ja mitmel pool on inimesi, kes Eesti nimel au ei tee, aga siiski pidawat nad ütleva, et kõige halwem asi olla Soomes konsul Schwalbe nimetamisega juhtunud. Muuseas on siin ka öeldud, et härra Schwalbe on katsunud oma ametit isiklike hurwide lüpsilehmaks tarwitada jne. Peab ütleva, et niisugused ütelsed õiged ei ole ja et arupärijad härra Schwalbe kohta ekslikult olid informeeritud. Konsul Schwalbe'l on oma kaubanduslik eelharidus olemas ja Soome olusid ja keeli tunneb ta hästi, ja siis ei wõi just öelda, et tema juba a priori konsuliks kõlbmatu oleks. Tema on teinud nimelt kahe aasta jooksul wäljamaal õperea, mis sarnasele ametile tarwilikud on, ja lõpetas sellekohase kaubanduskooli Helsingis ja wõis olla konsuli kandidaadiks igatepidi. Ka on tal kaubanduslikus ilmas oma lugupidamine. Ärgu arwatagu, et mina oma ressori au kaalu peal olemise tõttu tahan ainult neid asju ette tuua, kuid lubatagu peale muu ka seda erapooletut Helsingi Eesti haridusseltsi esimeest ette tuua, kes oma kirjas 27. jaanuarist 1919. a. „Sotsiaaldemokraadis“ järgmist ütleb: „Mitte ükski Helsingi eestlaste arwamist ei küsitud — kui Schwalbe konsuliks määrati, — waid ka siinsete kaubandus- ja tööstusettewõtjate arwamist, niipalju kui see lühikese aja tõttu wõimalik oli. Mingit rahwahääletamist muidugi toime ei pandud, ega olnud seda tarwiski, sest konsulid on peasjalikult kaubanduse esitajad ja nendeks nimetatakse isikud, kellel tuntud energia, laiailised tutwused ja aus nimi teatud riigi äriilmas on.“ Edasi ütles ta, et „härra Schwalbe on Soomes laialt tuntud aktsiaühisuse juhatajaks tõusnud ja Soome äriilmas täieliku lugupidamise omandanud. Keda asi huwitab, küsigu Soome äriteadete büroost, kus minu sõnu ainult tõendatakse. Ärgu „S“ asjata seletagu, nagu oleks dr. Kallas Schwalbe ja Soome walitsuse wahel wahemeheks olnud wõi koguni Schwalbe asemikuks. Dr. Kallas oli diplomaatiline esitaja, Schwalbe aga peasjalikult kaubanduslik asjaajaja.“

Ettetoodud ja muude andmete järele, mis saadud eraisikutelt ja ajakirjandusest, on selgeks tehtud, et härra Schwalbe kõlblik oli konsulaadi teenistusesse, kuhu tema nowembrikuul 1918. a. ajutise wa-

litsuse poolt on määratud. Ainult selle tõttu, et temale Soomes konsulaadiks olemine wõimatuks tehti, ei ole ta enam ametis. Ettetoodud arupärimine Asutawas Kogus ja sellele järgnewad järeluurimised on asja kõikkülgsest walgustanud, on tema nime ja ühes sellega konsulaadi nime puhtaks pesnud ja asja selgitanud. Tuleb öelda, et niisugused põhjendused, nagu oleks härra Schwalbe järsku rikkaks meheks saanud, nagu seda keegi Frits Leitmann rõhutab, mitte küllalt kaaluwad ei ole. Härra Schwalbe ei ole oma jõukust kokku ajanud mitte tsaarija duumarahaga hangeldamisega, waid on seda täiesti oma kaupmeheliku wilumuse ja töö tõttu soetanud. Kogutud andmed näitawad, et Schwalbe'l juba ennem warandust oli, kui ta konsulaadi teenistusse astus. Ta ei ole mitte wabariiki ja oma ametit lüpsilehmaks enesele teinud, waid temal olid enne juba warandused Tartus, Helsingis ja Terijõel. Ka on tema omal ajal, kui meie maapaolased Eesti punaste aastate järele ja okupatsiooniwõimude eest Helsingis maapaos olid, nendele ainelist toetust wäga rohkelt andnud. See ei ole mitte ainult ilusaks sõnakõlksuks, waid see toetus on olnud õige tuntaw. Sarnane toetus wõis tulla ainult isiku poolt, kellel tarwitada laialised rahatagawarad wõi usaldus. Täna sai siin delegatsiooni koosolekul Helsingi konsulaadi aruanne 1918. ja 1919. a. kinnitatud, mis kõlwal keelel räägib konsul Schwalbe majanduslikust wõimisest. Seal räägitakse, et härra Schwalbe on 1918. a. suuri summasid andnud wälisdelegatsiooni liikmetele, — härra Tõnisson'ile, härra Menning'ile, härra Piip'ile jne. Osalt on küll need summad kokku saadud salajaste korjanduste läbi, kuid suur osa nendest on härra Schwalbe isiklikust warandusest tulnud. Anti wälja meie wälisesitusele 10.000-deid Soome markasid ja weel suuri summasid teistes waluutades. Selle on härra Schwalbe Eesti riigi toetamiseks andnud ja riigikontrolli ning Asutawa Kogu rahaasjanduse komisjoni poolt on laenuandmine Schwalbe poolt kindlaks tehtud ja heaks kiidetud nende laenude tagasimaksmine Schwalbe'le. Nõnda on siis kindlaks tehtud, et härra Schwalbe Eesti riiki mitte lüpsilehmaks ei tarwitannud, nagu siin seletati, waid et härra Schwalbe Eesti riigi rajamisel juba jõukas olles aineliselt wäga kaasa on aidanud. Meil on siin tegemist isikuga, kes mitte sarnane ei ole sellele isikule, keda iseloo-

mustati siin arupärijate poolt, — spekulant, parandamata alkoholiker ja kitsa silmaringiga inimene, kellel ametiwõime puudub. Igatahes tuleb kahetseda, et see arupärimine ainukeseks wäljaastumiseks ei ole jäänud meie riigi wälisesitajate wastu ja et hiljem weel ajakirjanduse ühes osas teiste meie esitajate kulude ja isikute kohta wäga terawaid ja põhjendamata süüdistusi ette tuuakse ja süüdmata märkusi tehakse. Räägitakse, kuidas nad riides käiwat, kui palju nad selle wõi selle peale wälja andwat jne. Ei saa aru, et riigiteenistus wäljamaal raske ülesanne on. Igatahes ei tohiks mitte wälisesituste, olgu see konsulaar-esitus wõi diplomaatiline esitus — tööd sellega takistada wõi raskendada, et meie nende ülesande raskusest mitte aru saades neile ülekohtuse pealekäimisega weel uusi raskusi teenistuse teele ette weeretame. Seda ettekannet lõpetades awaldan ma Wabariigi Walitsuse nimel arwamist, et need oletused, mis arupärijad ette toonud, ja mis konsul Schwalbe head nime mustata püüsid, minu poolt ettetoodud asjaolude ja seletuste läbi täiesti ümber on lükatud ja arupärimise esimese küsimise peale on wastatud.

Siis weel arupärimise teine küsimine: mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, kui tal teada Schwalbe tegewus, uue konsuli määramise suhtes. Wõin öelda, et praegu Soomes meil konsuli kohusetäitjaks on härra Westerinen, Soome alam. Tema teeneid meie wabariigi kasuks pole praegu tarwidust hinnata. Igatahes peab aga kahetsema, et ettetoodud arupärimise tõttu kohalt on tagandatud mees, kellel nagu näidatud, oli oma ettevalmistus konsulaar-teenistuseks ja kellele teenimine Soomes tähendatud arupärimisega wõimatuks on tehtud. Nüüd, kus tema tegewus ja tema wõimised küllalt selgitatud, on Wabariigi Walitsus arwamisel, et Asutaw Kogu selle ka oma ülemineku-wormelis ära märgib.

Juhataja J. Westholm: Kodukorra § 64. põhjal otsustab Asutaw Kogu, kas ja kunas arupärimise üle läbirääkimisi algada.

M. Martna (sd.): Ma teen ettepaneku läbirääkimisi kohe pidada.

J. Piiskar (is.): Silmas pidades neid asjaolusid, et juba aasta sellest juhtumise mööda on läinud, ja et Schwalbe enam konsulaadi teenistuses ei ole, ei pea

meie tarwilikuks wälisministri üksikute wäidete wastu sõna wõtta ja neid arwustama hakata.

M. Martna (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! See tagasitõmbumine, millega härra Piiskar siin esines, tunnistab, mis see arupärimine wäärt on. Kui meie selleks eeskujule tarwitame, missugune arupärimine mitte ei pea olema, siis oleme selles arupärimises niisuguse eeskujule saanud. Ma juhin tähelepanu selle peale, et selle arupärimise allakirjutajad H. Kruus, J. Semper ja J. Kärner mitte siin ei ole — härra Kruus oli siin, ta teadis, et tema sünnitus täna arutusele tuleb, aga ta läks ära, läks sellepärast ära, et tal mitte „wõimalik“ ei olnud sõna wõtta, kuna härra Piiskar sõna wõttis, öeldes, et tal selle kohta midagi enam ei ole öelda. (J. Piiskar, is.: Ma ei öelnud seda.) Kes sel kombel inimeste au külge puutuwad, isikute kohta sõna wõtawad, tõendus üles seawad, mis häbistawad on mitte ainult siin kitsas ringkonnas, waid mis häbistawad on ka Helsingis ja mis meie konsulaadi ja walitsuse peale warju heidawad, nüüd ütlewad need härrad, et lõpetame selle ära, asi on otsas, sest terve aasta laimust on möödas! Mul tuleb selle juures üks analoogiline juhtumine meele, see oli Bernis. Seal kahtlustati üht sotsiaaldemokraati, ta oli midagi teinud, mis mitte ilus ei olnud, see oli paljalt kahtlus — seal oli wana sots, mitte enamlane ega iseseisew — seltsimees dr. Reichesberg kutsus seltsimehed kokku ja ütles: „Meie endise seltsimehe selle ja selle kohta liiguwad niisugused jutud, teda kahtlustatakse selles ja selles, kas on teil kellelgi selle kohta tunnistusi, milles teda kahtlustatakse?“ „Ei ole.“ „Kellelgi ei ole kindlaid tõendusid, et kahtlustused tõed oleksid. Noh, waadake siis, seltsimehed, nii kaua, kui meil teada ei ole, et see mitte endine wõi praegune seltsimees süüdlane on, nii kaua, kui siin kahtlustamisega tegemist on, ei kannu meie, seltsimehed, seda juttu mitte edasi, ehk olgu siis, kui tunnistus tuuakse, et see mees tõepoolest süüdlane on.“ Ma arwan, selle mehe seisukoht oli õige, aga meie härra Kruus'i seisukoht... siin tuldi kõiksuguste sopaloopimistega (Wahelhüüded: Õige!), isegi purjutamise, joomise ja muuga, nende härrade poolt, kellele enestele ka konjak, nagu kõigil teada, hea maitseb. (Naer. J. Piis-

kar, is.: Mina olen, härra Martna, niisama karsklane, nagu Teiegi.) Minu kompliment, aga teie mäletate 3. oktoobril, kus Wiljandis terve koosoleku ees öeldi, et teie naaber härra Kärner liiga purjus oli, et ta mitte oma kõnet pidada ei saanud.

Juhataja **J. Westholm**: Ma palun kõnelejat rohkem asja juures wiibida.

M. Martna (sd.): Ma olen täitsa asja juures, härra juhataja, — kui kedagi purjutamise süüdistatakse, siis on mul wististi õigus seda siin puudutada. Ma ei pea seda ei konsuli, ega kellegi inimese juures austamiswääriliseks nähtuseks, aga see on asi, mis paljude inimeste harjumus näib olewat, ja kui nad siiski oma kohuseid täidawad, siis ei lohiks mingisugust õigust ega põhjust olla sellepärast nende peale weel kiwa loopida. Mis sellesse teise, weel rumalasse kahtlustusesse puutub, siis ei ole minul absoluut kindlaid tõendusid, et härra Schwalbe nuuskurina tegewuses ei ole olnud, aga mis mina öelda wõin, on see: mina olin põgeneja ja puutusin härra Schwalbe'ga juba esimesel päewal Helsingis kokku, ka järgmistel päewadel, ja pärast puutusin temaga Berliinis ja ka mujal kokku, — mina igatahes seda kunagi ei wõinud märgata — pean tähendama, et minul nuuskurite tundmise orgaan puudub. Teised minu seltsimehed nägid väga sagedasti nuuskurid, kuna mina midagi ei teadnud. Meie tuttaw Keskküla nägi Berliinis, et terve Tiergarten oli nuuskurid täis, kes meid piilunud, kuna mina mitte midagi ei näinud. Wõib olla, et ma eksisin, aga mind ei puudutatud. Minu isiklik tundmine on see, et ma härra Schwalbe juures nuuskuri tundemärke ei näinud, ja kui ta nuuskur oleks olnud, siis oleks wõinud ta ka mind ära anda, niisama ka härra Temant'i ja teisi, kes sel ajal Soomes wiibisid. Kuid seda ei sündinud mitte, ja sellepärast ei ole minul mingisugust õigust arwata, et ta nuuskur oleks olnud. Teiseks on tema iseloom niisugune, et poliitika teda hirmus wähe hurwitab. Wõib olla, et ma eksin, kuid see on minu isiklik arwamine, ja seda pean ma sennikaua tõeks, kui mulle tunnistusi ei tooda, et ma eksin. Siis wõin ma weel niipalju tunnistada, et härra Schwalbe — tema ei olnud, kui ma ei eksi, — ise mitte põgeneja, siiski põgenejaid, kes Helsingisse tulid, toetada püüdis ja awitas

nõuga ja jõuga, otsekoheisel ja seda enam kaudsel teel. Ma wõin teile, austatud koosolijad, seda siin öelda ja palun, et teie seda niisama otsekoheiselt wõtate, nagu ma seda öelda tahan, et proua Schwalbe, härra Schwalbe abikaasa, see kaotas mitu ja mitu korda oma wälkese waranduse ühte ja teist Eesti põgenejat toetades. Wäikeses Eesti seltsis peeti puhwetit, see joodi ja söödi öösiti mõnikord salaja tühjaks ja proua Schwalbe oli see, kes kulud kandis, sest ta oli — puhweti eest hoolekandja. Mis aga sellesse puutub, et härra Schwalbe kohta Helsingis midagi halba oleks kuulda olnud, siis oleksin ka mina temast eemale hoidnud. Kui neli, wiis aastat tagasi Tallinnast Eesti iseseiswuse eest wõitlejad Helsingi poole hakkasid liikuma, siis meie näeme, et nende isikute jaoks oli härra Schwalbe korter alati lahti ja mitte ainult korter, waid ka härra Schwalbe söögi- laud, see oli iga päew kolm korda kae- tud, ja nii sagedasti, kui ma seal käisin, pean tähendama, et mina mitte kõige tihem käija ei ole olnud, oli ikka kaks wõi kolm teist ees. Et temas mingisugust äraandmist oleks olla wõinud, seda ei märganud meie keegi. Kui meie 1918. a. Kopenhaagenis olime, saime seal jälle härra Schwalbe'ga kokku, kes seal meiega läbi käis. Meie ei elanud seal rahalisest küljest mitte just roosiliselt, ja härra Schwalbe awitas meid seal Daani ja Rootsi kroonidega. Tema ega meie ei teadnud, kas Eesti wabariik laenu ta- suda wõib. Aga härra Schwalbe usaldas siiski. Kui nüüd need härrad, kes sel kombel härra Schwalbe'ga lugupidamise jalal läbi käisid ja mitte konjakilõhnast eemale ei hüpanud, ka isegi need, kes suuremad karskusemehed on kui mina ja kodanik Piiskar, näiteks meie härra pea- minister Tõnisson, ja seal oli ka teisi, kes härra Schwalbe'ga kokku puutusid ja kellest ma arwama pean, et neil ka natuke inimesetundmist on, need keegi ei pidanud härra Schwalbe't niisuguseks, kel- lega läbi käia ei wõiks. Järsku ilmuwad ühe niisuguse arupärimisega Asutawa Kogu ette sotsialistid-rewolutsionäärid ja walitsusele saab tööd süle ja seljaga mõõta, et hakata siin ja seal inimesi üle kuulama Soomes ja Saares laimu pärast, mis sotsialistidel-rewolutsionääridel ar- mas oli! Mis puutub nüüd sellesse Fritz Leitmann'isse, siis on see wist küll üks „leitnud Mann“, nii et seda wist üldse üles leida ei ole wõimalik, seda nime tarwitasid

Kruus-mannid, et laimule jalgu alla saada. Siis kahtlustati weel kedagi ametnikku, kes konsulaadis ametis oli. Ühelt poolt kahtlustati teda ja teiselt poolt härra Schwalbe't, et mispärast härra Juut kon- suliks on pandud, teiselt poolt nime- tati teda aga endiseks salapolitseiametni- kuks. Niisuguste inetu-nõrkade asjadega tullakse wälja. Kuidagi wabandataw on see ainult meie parlamendi noorusega. Mina arwan, et seda kolme kunni nelja aasta pärast mitte enam ei tehta. Asu- tawa Kogu liikmeid kõiki, wõib olla, ei huwita, aga vähemalt pahemat poolt see peaks omal kombel huwitama, mis ma weel öelda tahan. Tahaksin wähe kõne- leda sellest Soome walgest terrorist. Kui härra Schwalbe seesugune mees oleks olnud, nagu siin ette toodud on, siis oleks ta Soomes ka walge terrori mees olnud. Mul oli juhus ka selles asjas härra Schwalbe ja tema perekonnaga mõtteid wahetada ning wõin tõendada, et seal walgetele mitte kaasa ei tuntud.

Siis weel üks asi: meie kontrollkom- misjon, kes Pariisis ja mujal saatkondade rewideerimisi ette wõttis, leidis härra Schwalbe raamatud eeskujulikult korras olewat, mis mõnes teises kohas vähem korras leiti olewat. (J. Piiskar, is.: Kas see ei ole saatkondade kahtlustamine?) Kelle kahtlusta- mine? (J. Piiskar, is.: Noh, meie saatkondade!) Teie saate kahtlus- tamisest üldse walesti aru. Öelge, keda ma olen kahtlustanud? Ja kui Teie sel- lest aru ei saa, siis pidage ometi oma nokk kinni.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Asi on wist üsna selge. Kuid eemalolijatele paistab wast arusaamatu olema, kuidas härra Schwalbe'st kui waesest kirjaladujast korraga rikas mees sai. Wõin selle peale oma isikliku tutwuse põhjal juurde lisada härra Martna seletusele, et see täiesti põhjendamatu on, kui teda spekulandi walguses kujutatakse. Mina olen teda juba poisikesena tundma õppinud, sest tema oli minu juures „Postimehe“ trüki- kojais. Wõin öelda, et tema nuuskuritega mingisuguses ühenduses ei seisnud. Wõin öelda, et minul kaunis lähedal teada on, kuidas härra Schwalbe ärimehena haljale oksale on pääsenud. Selles ei ole mitte ühte musta jälge. Juba noorepoolse me- hena sai ta jõuka ärimehe juurde, kellel suur saapakauplus oli. See ärimees andis äri heade tingimistega härra Schwalbe'le

ja tema abikaasale üle, nii et noor abielupaar võis hästi peale hakata ja järk-järgult kõrgemale tõusta. Äri laienes osatühisuse kujul, ja härra Schwalbe on tõesti Soome jalaõude osatühisuse mitte ainult peadirektor, vaid ka peaosanik. Ta on selleks ausal wiisil saanud. Mis nüüd puutub sellesse, kuidas ta oma raha kulutanud on, siis võin härra Martna seletusi oma isiklikkude kogemuste põhjal täiendada. Ja võin öelda, et oleme ainult sel teel võõrsil ära elada saanud, et härra Schwalbe meid tuhandete Daani ja Rootsi kroonidega aidanud on, ja on välisesitu- sele suurte summade wiisi raha laenanud, küll riigi arwel, kui ka isiklikult. Ei oleks härra Schwalbe't olnud, siis ei oleks meie konsulaat esimesel ajal ülepea Helsingis jalgu alla saanud. Eduard Schwalbe, kui rikas mees, wõttis konsulaadi kulud oma peale. Wõidakse siunata ja öelda, et seda sugugi tarwis ei olnud. Kuid 1918. a. nowembrikuul ei olnud meil enam kui mõned väikesed summad Wene ja ida raha, mida aga ei saanud väljaspool tarwitada kõigehädalikumate väljaminekute kattekski. Taheti siis väljaspool konsulaati awada, nagu kord ja kohus, siis ei olnud seal tarwilikku raha. Juba esimesest ajast peale, kus riik meil ellu tõusnud, on Helsingis konsul teeni- tuses, ja meie kodanikud seal kaitset leid- nud. Wõime öelda, et härra Eduard Schwalbe on sel alal rohkem teinud, kui paljud teised mehed. Tema ei ole sellega kiidelnud. On üsna ausal wiisil oma kohust katsunud täita. Arwan küll, et meie wõime konsul Schwalbe vastu tänulikud olla. On tõesti hukkamõistetawad ise- seiswate sotsialistide poolt ettetoodud kahtlustused. Ja kui nemad siin weel kat- suwad mõnda haawawat sõna tarwitada, arwan ma, et see kõik on tühi tuul, pea- legi nüüd, kus asja õieti hinnatakse. Sel- lepärast oleks soowitaw, et Asutaw Kogu konsul Eduard Schwalbe'le oma üle- mineku-wormeli läbi satisfikatsiooni wõi autasu muretseks nende haawamiste ja

teotuste eest, mis temale on osaks saa- nud, ilma mingi asjaliku põhjusega.

A. Anderkopp (töer.): Teen järg- mise ettepaneku ülemineku-wormeliks: „Wabariigi Walitsuse seletusi konsul Schwalbe asjus ära kuulates, läheb Asu- taw Kogu päewakorras, edasi.“

M. Martna (sd.): Täiendaksin rhs. Anderkopp'i poolt ette pandud ülemineku- wormelit sellega, et Wabariigi Walitsuse hooleks jäetaks konsul Eduard Schwal- be'le satisfikatsiooni muretseks. (J. Piis- kar, is.: Mõisa! K. Päts, maal.: Nendel on satisfikatsioon ka mõisa. — Hüüe: Autasu!) Waba- riigi Walitsuse hooleks jäetakse konsu- laadi esitajale, Schwalbe'le, autasu mää- rata.

Wälisminister A. Birk: Waba- riigi Walitsuse nimel teatan, et meie ühi- neme ülemineku-wormeliga, mis härra Martna siin ette kandis.

Juhataja J. Westholm: Panen hääletamisele rhs. Martna ülemineku- wormeli täienduse, mis on tehtud härra Anderkopp'i poolt sisseantud wormeli täienduseks, ja nimelt juurde lisada, et walitsus muretseks härra Schwalbe'le rahuldust. (Hääletatakse.) Nähta- wana enamusega on lisandus w astu wõetud. Nüüd panen hääleta- misele rhs. Anderkopp'i ülemineku-wormeli ühes lisandusega rhs. Martna poolt. (Hääletatakse.) Nähtawana ena- musega on see ülemineku- wormel w astu wõetud. Seega on 5. päewakorra-punkt läbi.

Järgmine päewakorra-punkt on... (Hüüded: Lõpetada!) On hüüded koosolek lõpetada. Panen selle hääleta- misele. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on otsustatud tä- nane koosolek lõpetada. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku kohta? Ettepanekuid ei ole. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **J. Westholm**.

Sekretäär **H. Martna**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.